

källan

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

SLS

2 / 2 0 2 4

EN SPION I ARKIVET

*Deras
klädotmaning
blev en succé*

Så svarade ni om ensamhet • När gamla texter blir problematiska

4

8

22

30

INNEHÅLL

- 1 Ledare
- 7 Guldkorn ur arkivet
- 8 Spionen i arkivet
- 12 Emma Saltzman kämpade för kvinnorna
- 15 Känsligt material kräver kontext
- 18 Serier där minoriteter syns och hörs
- 19 Tjugo år av utdelning
- 20 Rasistiska stereotyper stärkte nationens självbild
- 22 Slutshoppat
- 26 Vad vet AI om Svenskfinland?
- 28 Sociologen som förändrade synen på samhället
- 30 Sverigefinländarnas barndomsminnen samlades in
- 32 Den ofrivilliga ensamheten
- 34 AI – hot eller möjlighet?
- 36 Stor jubileumsinsamling om ungas vardag
- 39 Fem frågor till Johannes Brusila
- 40 Nytt ur SLS utgivning

källan

Källan. Svenska litteratursällskapet informerar 2/2024 (31:a årgången).
Utgivare: Svenska litteratursällskapet i Finland, PB 158, 00171 Helsingfors.
www.sls.fi, tfn 09 618 777, e-post: info@sls.fi

Ansvarig redaktör: Marika Mäklin. **Redaktörer:** Malin Bredbacka-Grahn, Nora Ervalahti, Hedvig Rask, Tuuli Rajavuori, Emma Tuominen. **Övriga redaktionsmedlemmar:** Patricia Berg, Nina Edgren-Henrichson, Ruth Illman, Kristina Linnovaara, Jonas Lång. **Layout:** Antti Pokela. **Tryck:** Nord Print 2024. ISSN-L 1237-8356. ISSN (print) 1237-8356. ISSN (online) 2242-6787.

Omslag: Susanna Kekkonen. **Arkivbildernas signum:** s. 3 SLSA 566, s. 7 FMI 518, s. 10 (båda) SLSA 1462, s. 21 SLSA 1270, s. 27 SLSA 367, s. 35 ÖTA 112, s. 49 SLS 2271

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

Heidi Schauman

Varför försöker man ens prognostisera ekonomin?

SEDAN FINANSKRISEN för knappa tjugo år sedan har ekonomin befunnit sig i ett slags undantagstillstånd. Den offentliga skulden har svällt, tillväxten har varit mager och framtidsutsikterna luddiga. Efter en period med extremt låga räntor i ett försök att stimulera inflationen, har vi nyligen upplevt hög inflation och därmed också höga räntor – något vi som är yngre än femtio år inte varit med om tidigare.

Nu har de största ekonomiska orosmolnen skingrats; inflationen är åter på normala nivåer och räntorna sjunker snabbt. Här i Norden ser vi fram emot en bättre ekonomisk tillväxttakt. Globalt är bilden dock mer komplex. Trots märkbara osäkerhetsmoment har USA lyckats undvika en lågkonjunktur under de senaste åren, medan Europa, särskilt Tyskland, kämpar med svag tillväxt, en åldrande arbetskraft, brist på innovationer och en svår omställning inom energi- och kemiindustrin. Dessutom befinner sig den tyska bilindustrin i en djup kris. Även om konjunkturen kan vända i Europa tack vare lägre räntor, kvarstår stora strukturella utmaningar. Det verkar osannolikt att Europa skulle få uppleva en stark tillväxt under de kommande tio åren.

Utöver de ekonomiska utmaningarna råder det konsensus bland förståsigpåare i branschen om att de största riskerna för ekonomin just nu ligger utanför ekonomin. Det geopolitiska läget är alltmer utmanande, nya handelshinder reser sig där hinder revs ner för inte länge sedan, utdragna krig utkämpas i våra närområden och förändringar i miljön utmanar oss i vardagen och sätter press på den gröna omställningen och energiförsörjningen. Riskbilden är oroväckande och väldigt blandad.

Under tider då ekonomins fundament förändras är placeringsverksamhet särskilt krävande. Så är det även för dem som fattar beslut om placeringarna inom SLS: placeringsteamet och finansrådet. Under åren med låga räntor var ränteplaceringar utmanande och andra alternativa placeringsformer blev populära. Nyligen har räntemarknaden åter blivit attraktiv, men helheten är fortfarande på många sätt svår att greppa. För att SLS ska kunna ha en stabil och långsiktig utdelning av medel krävs högklassig placeringsverksamhet som bygger på att man tar risker och samtidigt balanserar dem.

”Varför försöker man ens prognostisera ekonomin?” är en fråga jag ofta får i mitt jobb. Många upplever att det sällan går som man tänkt sig eller förutspått. Själv ser jag ekonomiska prognoser som ett arbetsredskap för att hantera riskbilden och bedöma sannolikheter för olika scenarier och risker, både kända och okända, för att uppnå bättre och stabilare resultat över tid. Även om man inte alltid träffar helt rätt ökar sannolikheten för att undvika de största misstagen om man förbereder sig väl. ●

Heidi Schauman är analyschef på Danske Bank och medlem i SLS finansråd. Sammanlagt förvaltar SLS en fondförmögenhet på drygt 2 miljarder euro. Här ingår Svenska kulturfondens fonder (77 %) och SLS egna fonder (23 %). Foto: Frida Lönnroos

”För att SLS ska kunna ha en stabil och långsiktig utdelning av medel krävs högklassig placeringsverksamhet som bygger på att man tar risker och samtidigt balanserar dem.”

Foto: Frida Lönnroos

Petri Karonen ny medlem i SLS vetenskapliga råd

Under ett extra föreningsmöte den 14 oktober valdes professor Petri Karonen in i SLS vetenskapliga råd. Karonen är sedan 2003 professor i Finlands historia vid Jyväskylä universitet. Han är ordförande för Forskningsrådet för kultur och samhälle vid Finlands Akademi och styrelseordförande för Vetenskapliga samfundets delegation. Karonens forskningsgärning har prisbelönats av bland annat Svenska kulturfonden, Kulturfonden för Sverige och Finland samt Finska Vetenskaps-Societeten.

Petri Karonen efterträder filosofie och teologie doktor Ruth Illman, som avgick från det vetenskapliga rådet i april i samband med att hon valdes till forskningschef för SLS.

Vetenskapliga rådet och finansrådet är SLS två högsta förtroendeorgan. Vetenskapliga rådet säkerställer att SLS vetenskapliga och kulturella syften förverkligas, medan finansrådet styr finansierings- och placeringsverksamheten. ●

Prenumerera på SLS nyhetsbrev!

I nyhetsbrevet hittar du bland annat:

- ☛ *Nyheter i vårt arkiv*
- ☛ *Våra senaste böcker*
- ☛ *Våra evenemang – som alltid är gratis!*
- ☛ *Stipendieutlysningar och call for papers*
- ☛ *Aktuella insamlingar och frågelistor*

Prenumerera här:

Om du hellre läser om det senaste på finska finns det ett nyhetsbrev även för dig!

Två arkivhelheter från SLS till Unescos nationella världsmminnesregister

I höstas valdes sex nya objekt till Finlands nationella världsmminnesregister. Av dem ingår två i SLS samlingar: de finlandssvenska modernisternas arkiv och SLS publikationssamling.

De finlandssvenska modernisternas arkiv finns dels hos SLS (Edith Södergran, Elmer Diktonius, Rabbe Enckell och Henry Parland), dels på Åbo Akademis bibliotek (Hagar Olsson och Gunnar Björling). Materialet består främst av författarnas originalmanuskript, brev och fotografier.

SLS publikationssamling, som har kompletterats kontinuerligt sedan 1886, omfattar för närvarande cirka 1000 tryckta och digitala verk. Samlingen är den huvudsakliga publikationskanalen för svenskspråkig humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning i Finland.

Totalt ingår 25 arkiv- och bibliotekshelheter i det nationella världsmminnesregistret, och i fem av dem finns material från SLS. Förutom de två nya helheterna ingår Zacharias Topelius och Albert Edelfelts arkivmaterial samt de äldsta folkloristiska, etnografiska och språkliga samlingarna från 1874–1939 i registret. ●

Foto: Roni Rekomaa

Foto: Edith Södergran. SLS/Edith Södergrans arkiv

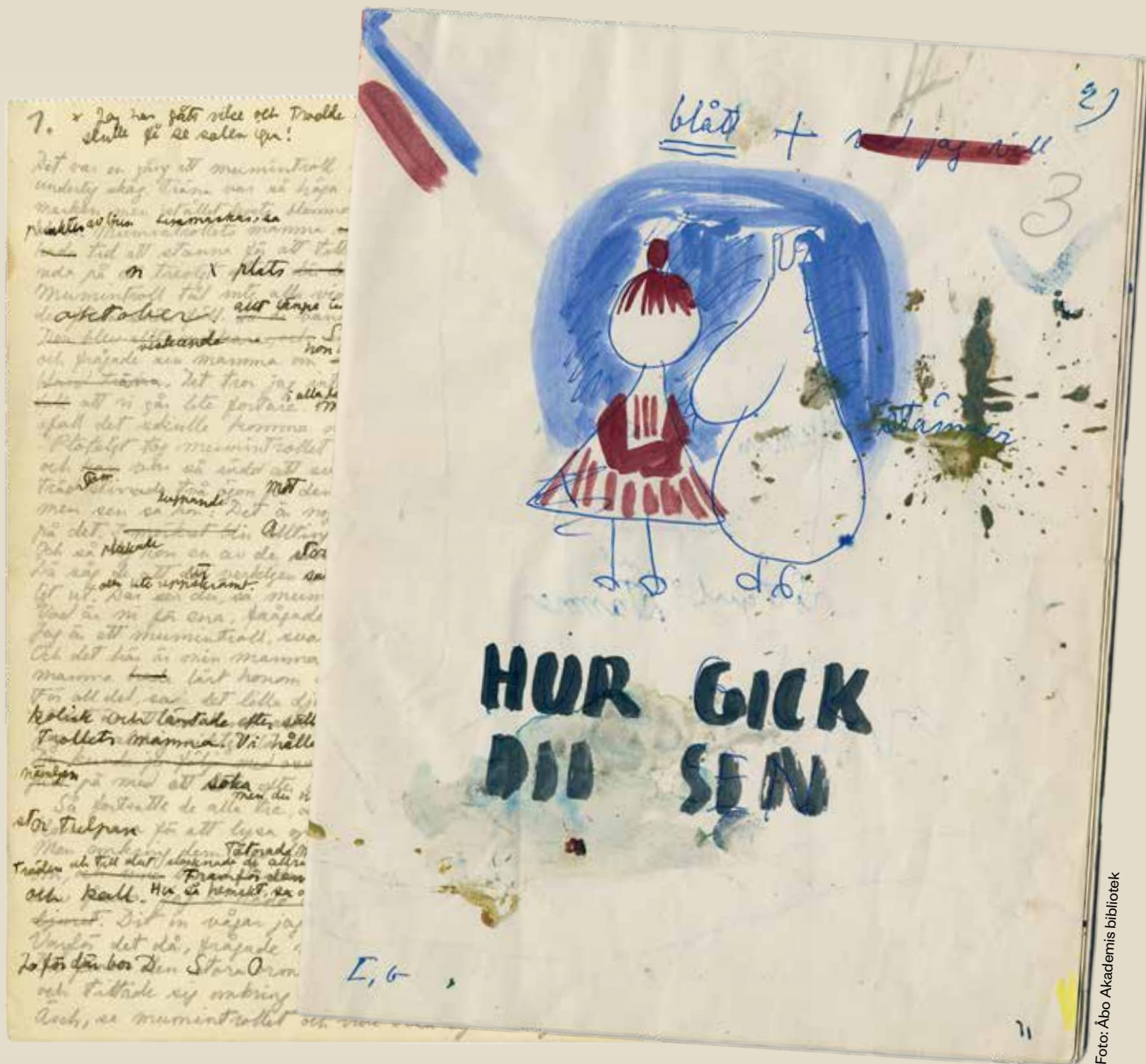

Foto: Åbo Akademis bibliotek

SLS GER UT TOVE JANSSENS ARKIVMATERIAL

SLS inleder ett nytt utgivningsprojekt i samarbete med Tove Janssens rättsinnehavare och Åbo Akademis bibliotek. En digital utgåva av Janssens arkivmaterial och litterära verk kommer att lanseras under 2026. I ett första skede publiceras de skönlitterära manuskript som finns i Åbo Akademis bibliotek, bland annat manuskripten till älskade klassiker som *Hur gick det sen?* och *Sommarboken*.

Intresset för Tove Janssens produktion är globalt. Därtill finns det ett stort forskarintresse för hennes författarskap. Den digitala utgåvan erbjuder en möjlighet att följa hur litterära verk av Jansson har kommit till. Forskare som är intresserade av författarens kreativa process kommer att kunna jämföra olika versioner av texterna, från de första utkasterna i anteckningsböcker till de tidiga upplagorna av tryckta böcker.

Arkivmaterialet är skört och svårtillgängligt. Genom den digitala utgåvan gör SLS Tove Janssens litterära arv tillgängligt på nätet och den kommer att utgöra grunden för framtida studier i Janssens författarskap.

Publikationsprojektet finansieras i sin helhet av SLS och allt material som digitaliseras sparas av SLS. ●

SLS grunduppdrag viktigt för medlemmarna

Visste du att SLS är en förening med drygt 900 medlemmar? I våras gjorde vi en enkätundersökning för att få veta mer om dem.

Omkring 200 medlemmar svarade på enkäten. Svaren visar att SLS medlemskår är varierad – vi har medlemmar i alla åldrar, vissa har varit medlem i mindre än 5 år och andra i mer än 60 år. Medlemmarna finns runt om i Finland och även utomlands.

65,5 procent av de svarande uppgav som främsta orsak till medlemskapet att de vill stödja SLS uppdrag, det vill säga att samla in, bevara och sprida kunskap om den svenska kulturen i Finland. Även medlemsförmånerna lockar en del medlemmar, liksom möjligheten att nätverka.

Bland SLS evenemang var årshögtiden den 5 februari populärast bland de svarande. Även SLS program på bokmässor samt programkvällar och seminarier lockar.

Ett varmt tack till alla som svarade på enkäten! För dig som vill bli medlem finns mer info på sls.fi.

Stipendier utlyses i februari

Från och med 2025 ändrar SLS sin utlysnings-tidtabell och utlyser nästan alla stipendier i februari. Också de stipendier som man tidigare kunnat ansöka om i september söks nu i februari. Från SLS kan du bland annat söka arbetsstipendier för forskning inom humaniora och samhällsvetenskaper. Forskningen behöver i regel beröra det svenska i Finland. Du kan även söka stipendier inom bland annat teologi, miljövärd, teknologi och ekonomi.

Finansiering för forskningsprojekt kommer som vanligt att utlysas i mars. Mer info om stipendier och projektfinsiering finns på sls.fi.

2,2 MILJONER EURO TILL FYRA FORSKNINGSPROJEKT

Forskningsprojektet **SOCIALA NÄTVERK I EN ÄLDRADE BEFOLKNING** tar fasta på förändringarna i befolkningsstrukturen i Finland, där en allt större andel av befolkningen fyllt 75 år medan andelen barn minskar. Forskarna undersöker de äldres kontakter och sociala samröre med familj och släkt, och de analyserar bland annat sambandet mellan språklig tillhörighet och informellt stöd inom de sociala nätverken. Projektet beviljades 598 000 euro och genomförs vid Befolkningsförbundet med forskarprofessor Anna Rotkirch som projektledare. Det engagerar två forskare från Åbo universitet och två från Befolkningsförbundet.

Översiktsprojektet **VETENSKAPENS HISTORIA I FINLAND**, som sammanfattar, analyserar och bedriver kompletterande forskning om det vetenskapliga livet i Finland från 1918 till i dag, beviljades 498 700 euro. Vetenskapens och kunskapens historia relateras till såväl samhällsutvecklingen som Finlands plats i det internationella vetenskapsområdet. Projektet genomförs vid Suomalainen Tiedeakatemia i samarbete med Finska Vetenskaps-Societeten. Projektledare är docent Stefan Nygård. Den SLS-finansierade delen av projektet kommer att engagera tre forskare. Övriga finansierar är Suomalainen Tiedeakatemia, Finska Vetenskaps-Societeten och Alfred Kordelins stiftelse.

Projektet **INVANDRINGENS HISTORIA I FINLAND 1809–2024** beviljades 499 900 euro för ett översiktsverk som sammanfattar forskningen om invandringen till Finland ur ett historiskt och samhällsvetenskapligt perspektiv. Fokus ligger på vem som har kommit till Finland, hur invandrings- och integrationspolitiken har utformats och vilka föreställningar som styr debatter, medier och beslutsfattare. Forskarna kommer också att studera frågor kring mottagande, försörjning, bemötande och invandrades deltagande i samhälls- och arbetsliv. Projektet genomförs vid Åbo Akademi med docent Mats Wickström som projektledare. Utöver honom deltar en forskare från Åbo Akademi och en från Helsingfors universitet.

Forskningsprojektet **GENERATION X, Y OCH Z OCH DE DIGITALA SPRÅKBRUKEN: INTRA- OCH INTERGENERATIONELLT MENINGSSKAPANDE, ADAPTION OCH ATTITYDER** undersöker finlandssvenskars språkbruk i digitala kanaler. Forskarna utreder om språkbruket skiljer sig mellan generationer, hur väl medlemmar av olika generationer förstår varandra och i vilken mån de anpassar sig efter varandra när de kommunicerar digitalt. Finlandssvenskarnas digitala språkbruk jämförs också med digitalt språkbruk på finska, danska och sverigesvenska. Projektet, som beviljades 600 000 euro, är placerat vid Jyväskylä universitet och leds av professor Åsa Palviainen. Ytterligare en forskare från Jyväskylä universitet samt en forskare från Göteborgs och två från Köpenhamns universitet deltar.

Projekttiden för alla fyra projekt går fram till slutet av 2028.

Varmt välkommen att följa

SLS 140-ÅRSJUBILEUM

onsdagen den 5 februari kl. 18.00
i direktsändning på sls.fi

Bakom det som varit skymtar det som ännu inte är

Framtiden kan vi enbart ana. De bästa gissningarna bygger på en djup förståelse för det förflutna. Vi har samlat tankar, minnen och berättelser i 140 år och nu bjuder vi in dig att uppleva dem. Kanske skönjer du ett litet fragment av framtiden?

Ur programmet

Hälsningstal

Åsa von Schoultz, SLS ordförande

Dans och musik

Livemusik under ledning av Emil Holmström

Arrangemang: Juhani Nuorvala. Koreografi: Carl Knif

Prisutdelning

Festföredrag

Peter Englund, historiker och författare

Hej och hå, från Evert Taube!

I Limpan Lindholms arkiv med material om bland annat Sällskapet Visans Vänner hittas en glad hälsning från trubaduren Evert Taube. [Catarina Harjunen](#)

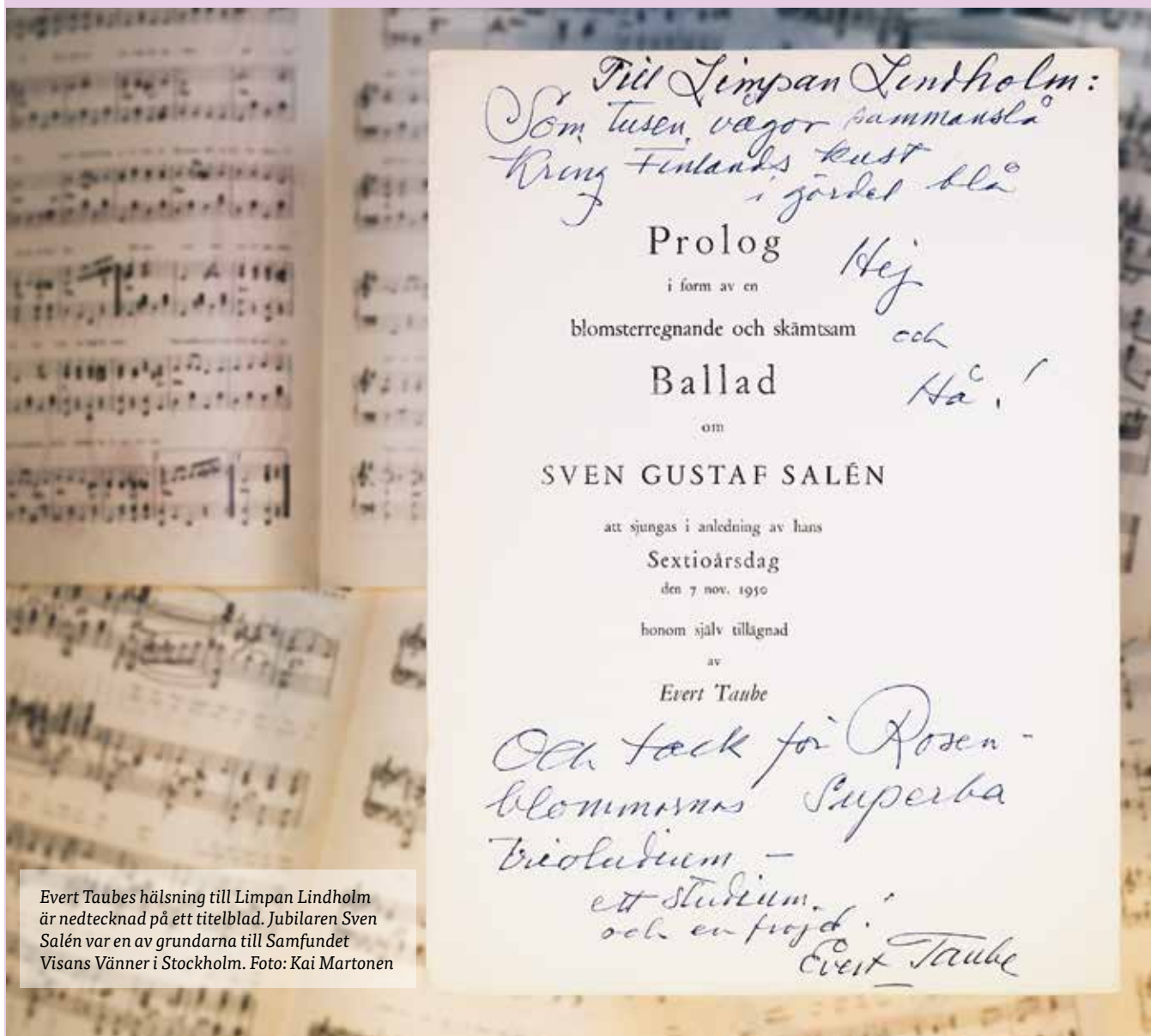
Nils Wilhelm "Limpan" Lindholm (1912–1988) var grundande medlem av Sällskapet Visans Vänner i Helsingfors 1945, den första Visans Vänner-föreningen i Finland. Som förebild fungerade Samfundet Visans Vänner i Stockholm, en krets som sedan 1936 hade samlats kring Evert Taube. Kända vissångare och konstnärer träffa-

des för att umgås, äta och dricka och framför allt sjunga.

Om Lindholms kontakter med de kända svenska vissångarna berättar flertalet dedikationer i hans efterlämnade material, till exempel den varma, rimmade hälsningen från Evert Taube.

Genom sitt yrkesliv kom Lindholm i kon-

takt med människor i många länder och han byggde upp ett omfattande internationellt bibliotek av sång- och notböcker och sånghäften. Lindholms arkiv innehåller också material som anknyter till Sällskapet Visans Vänner, manus till radio- och tv-program, ett handskrivet vishäfte och inspelningar. ●

Evert Taubes hälsning till Limpan Lindholm är nedtecknad på ett titelblad. Jubilaren Sven Salén var en av grundarna till Samfundet Visans Vänner i Stockholm. Foto: Kai Martonen

SPIONEN I ARKIVET

Jack O'Brien-Hitching var en brittisk underrättelseagent som under flera decennier verkade i Finland. Han kände väl till förhållandena i landet, kunde finska och fick genom sina äktenskap också en stark koppling till svenskan. Nu finns hans efterlämnade foton och brev hos SLS.

Text: Heidi Hermann & Nora Ervalahti Foto: Roni Rekomaa

Nathalie Kjellman bläddrar i Jack O'Brien-Hitchings dagbok från västfronten i första världskriget. Efter kriget beordrades han till Finland för ett underrättelseuppdrag.

DEN VÄRLDSKÄNDA DECKARFÖRFATTAREN och läkaren **Arthur Conan Doyle** assisterade vid förlossningen då **John Joseph "Jack" O'Brien-Hitching** föddes sommaren 1889. Föga anade de som befann sig i rummet att den nyförlösta babyn senare skulle bli agent och underrättelseofficer för Storbritanniens underrättelsetjänst Secret Intelligence Service (SIS). Detta framkommer i forskaren **Juho Kotakallios** bok *Hänen majesteettinsa agentit* (Atena 2014) som baserar sig på hans doktorsavhandling om den brittiska underrättelseverksamheten i Finland åren 1918–1941.

– Jack O'Brien-Hitching var en äventyrare som hade både tur och otur i livet, säger Juho Kotakallio, som förmedlade kontakten mellan O'Brien-Hitchings ättlingar och SLS.

Ättlingarna, bosatta utomlands, ville donera Jack O'Brien-Hitchings efterlämnade material till SLS arkiv med hänvisning till familjens starka finlandssvenska koppling. Materialet består av bland annat drygt 7 000 fotografier, korrespondens, personliga handlingar, familjekrönikor och tryckalster. I arkivet ingår även handlingar som tillhört O'Brien-Hitchings hustru i

andra äktenskapet, **Arla Björklund**, och hennes bror **Einar Björklund**.

I hans majestäts hemliga tjänst

Jack O'Brien-Hitching växte upp i olika delar av det brittiska imperiet, gick på internatskola och åkte som 15-åring till Sydafrika där han tog värvning i armén. Efter några års tjänstgöring började han studera medicin i London. Under sitt första studieår träffade han finlandssvenska **Else Newander** och reste med henne till Helsingfors. Kring samma tider hoppade han av studierna och inledde sin karriär inom underrättelsetjänsten. Paret gifte sig 1914 och fick tre barn.

I första världskriget stred O'Brien-Hitching på västfronten och efter kriget kommenderades han till Finland för att assistera representanter för Storbritanniens ambassad att ta sig hem från S:t Petersburg. Deras färd gick via Helsingfors och Tammerfors, och korsade både de rödas och de vitas frontlinjer i det finska inbördeskriget.

På grund av sitt geografiska läge hade Finland en central roll i den brittiska underrättelseverksamheten

som följde med utvecklingen i Rådssryssland, senare Sovjetunionen. Också förhållandena i Finland intresserade SIS.

– Den brittiska regeringen ville säkerställa att Finland förblev självständigt och att Sovjetunionen inte ökade sitt inflytande, säger Juho Kotakallio.

År 1920 utsåg SIS Jack O'Brien-Hitching till chef för det brittiska passkontoret i Stockholm. Han ansågs lämplig för den viktiga tjänsten på grund av sina språkkunskaper och sin kännedom om förhållandena i Sverige, Finland och Ryssland.

– Det finns begränsat med uppgifter om underrättelsearbetet i arkivmaterialet, vilket inte är särskilt förvånande med tanke på hur hemlig verksamheten var, säger **Nathalie Kjellman**, som är den som ordnat och beskrivit materialet på SLS.

Det enda material med koppling till underrättelsearbetet som hon kommer att tänka på, utöver fotografierna där det framgår var han rörde sig, är en liten lapp som plötsligt dök upp bland den stora mängden övrigt material. På lappen står olika vardagliga kodord och bredvid varje kodord finns en förklaring till vad de betyder.

Det är främst via fotografierna vi får en inblick i Jack O'Brien-Hitchings arbete för den brittiska underrättelsetjänsten Secret Intelligence Service. En stor del av fotografierna är tagna i Ryssland.

Personliga handlingar som identitetskort, körkort och militärpass utfärdade i olika länder ingår också i arkivet.

Nathalie Kjellman inventerade och organiserade Jack O'Brien-Hitchings familjearkiv under sin praktikperiod på SLS.

”Det är intressant att han var gift med två finlandssvenska kvinnor. Det var tack vare dem han först kom till Finland och lärde sig både svenska och finska, vilket troligen hjälpte honom mycket i hans arbete i Finland och i Sverige.”

Ett rörligt liv

O'Brien-Hitchings hustru Else dog 1926. Efter det var han en tid förlovad med **Alice Hafrén**, som omkom i en skeppsolycka. Jack O'Brien-Hitching gifte sedan om sig med Arla Björklund och paret fick två söner.

– Det är intressant att han var gift med två finlandssvenska kvinnor. Det var tack vare dem han först kom till Finland och lärde sig både svenska och finska, vilket troligen hjälpte honom mycket i hans arbete i Finland och i Sverige, säger Nathalie Kjellman.

O'Brien-Hitching befann sig ofta på resande fot. Efter att han lämnat sitt uppdrag vid passkontoret i Stockholm ledde han en världsomsegling med svenska finansärer. I mitten av 1920-talet flyttade han till Berlin och gjorde uppdrag för Agfa och Hamburg-Amerikalinen i Indiska oceanen och i Centralamerika. Hans korrespondens belyser det internationella engagemanget och hans roll i tidens transnationella nätverk.

I slutet av 1920-talet och under 1930-talet verkade Jack O'Brien-Hitching också som journalist och enligt Juho Kotakallio är det oklart om hans affärs- och tidningsuppdrag var en täckmantel för hans fortsatta arbete för Secret Intelligence Service. Han upprätthöll dock personliga kontakter till den brittiska underrättelsen, även under andra världskriget.

– Det är fotografierna som avslöjar mest om hans underrättelsearbete. Det finns otaliga foton från Ryssland och till exempel en bild där ryska soldater försöker träna en björnunge, berättar Nathalie Kjellman.

Hon konstaterar att O'Brien-Hitching verkar ha varit en otroligt noggrann person. Alla foton var ordnade i små fickor och materialet var prydligt sorterat och strukturerat.

Jack O'Brien-Hitching anmälde sig som frivillig under vinterkriget. År 1941 blev han finländsk medborgare och han deltog också i fortsättningskriget. Efter kriget flyttade han med sin familj till Sverige, där han avled 1957. ●

EMMA SALTZMAN

kämpade för kvinnorna

Emma Saltzman (1853–1934) föddes när världen stod på tröskeln till stora förändringar. Från tidig ålder intresserade hon sig för sin omvärld. Vid sidan om sin roll som mamma och läkarfru kom hon att engagera sig för kvinnorna och mot samhällets orättvisor i Finland när hotet om förryskning låg tungt över storfurstendömet.

Text: Evelina Wilson

KRING 2010 BÖRJADE etnologen **Katarina Saltzman** och hennes mamma, kvinnohistorikern **Inga Elgqvist-Saltzman** fördjupa sig i ett par manuskript skrivna av Katarinas farfars mor, **Emma Saltzman**, och hennes dotter som bar samma namn. Det är dessa manuskript i kombination med brev och arkivmaterial som ligger till grund för boken *En röst för frigörelse* som i höst getts ut av SLS.

Processen har varit lärorik för författarna. De har både varit tvungna att sätta sig närmare in i 1800-talet och det tidiga 1900-talet, och i Finlands historia. Efter som Katarinas pappa flyttade till Sverige och bildade familj där, har varken Inga eller Katarina bott i Finland. De har däremot varit i Finland många gånger, och som en del av arbetet med boken har de tillsammans besökt platser där Emma Saltzman och hennes familj bodde under olika perioder. En särskild utmaning har varit att inge av dem behärskar finska.

Katarina och hennes mamma har med sina olika forskningsperspektiv kompletterat varandra, och de kunde dela upp arbetet i olika ansvarsområden. Att skriva boken tillsammans var en självklarhet från början, men inte vilken typ av bok det skulle bli. Det föll på plats i kontakten med SLS.

– Vi har haft ett fantastiskt stöd av vår redaktör som har hjälpt oss navigera i och nyansera våra beskrivningar av en turbulent historisk period, säger Katarina. I ett tidigare skede gav manusets granskare värdefulla kommentarer som hjälpte oss förstå den finländska kontexten.

Ett händelserikt liv

Complexiteten i Emmas historia har fascinerat författarna. Hon föddes 1853 i Tsarskoje Selo utanför S:t Petersburg i en borgerlig familj, med en far som var finländsk officer och en mor med baltiskt ursprung. Emmas första språk tycks ha varit ryska och tyska, och först när hon var sju ton år och familjen 1870 flyttade till en gård i Tavastland i Finland lärde hon sig svenska på allvar. Senare kom hon ändå att engagera sig i såväl Svenska folkpartiet som Svenska kvinnoförbundet, Folkhälsan och Marthaförbundet. Hon var också med i Kvinnokagalen, en hemlig organisation som agerade mot förryskningsåtgärderna.

Emma växte upp i en tid då kvinnor hade begränsade utbildningsmöjligheter. Det sporrade troligen Emma i kampen för kvinnlig rösträtt som i Finland infördes 1906, som första land i Europa. Hennes upp-

Emma Saltzman läser tidningen på äldre dagar. Under hennes livstid förändrades många saker hon kämpat för, till exempel kvinnors rätt till utbildning. Hennes fyra döttrar tog alla studenten. Foto: privat

växt var privilegerad, men senare i livet kom hon att reflektera över hur naiv hon i sin ungdom hade varit inför ojämlikheten mellan olika grupper i samhället. Vid det laget var hon engagerad i sociala frågor med syfte att överbrygga dessa ojämlikheter. Hon var också en flitig skribent och publicerade bland annat artiklar i kvinnosakstidskrifter som *Nutid* och *Samtid*.

Olika kvinnoroller

Emma Saltzman gifte sig med läkaren **Fredrik Saltzman d.ä.** och tillsammans fick de fem barn. Emma förefaller, liksom hennes make, ha varit modernt sinnad för sin tid. Emma såg utvecklingsbehoven och på vilka sätt hon kunde bidra till dessa. Många av förgrundsgestalterna i kvinnosaksfrågan var ogifta, vilket enligt Katarina får Emma att sticka ut. Efter att de finländska kvinnorna fått rösträtt valde hon ändå att tacka nej när hon blev ombedd att ställa upp för Svenska folkpartiet i lantdagsvalet 1907. Kanske passade det hennes personlighet bättre att verka i kulisserna, men framför allt tycks hon ha prioriterat sin roll som maka och mor.

Under skrivprocessen har Katarina och Inga fått enblick i den snabba utvecklingen under slutet av 1800-talet då stora steg togs i kampen för ett mer jämlikt och rättvist samhälle.

För Katarina Saltzman (t.v.) och Inga Elgqvist-Saltzman blev boken om Emma Saltzman en upptäcktsfärd i Finlands och kvinnornas historia. Foto: Studio Emma-Jessica

”Samtidigt får man sig en tankeställare, för det är många av de frågor som Emma och hennes likar stred för då, som fortfarande är aktuella i dag.”

– Det är slående hur mycket som förändrades på kort tid under åren kring sekelskiftet 1900. Samtidigt får man sig en tankeställare, för det är många av de frågor som Emma och hennes likar stred för då, som fortfarande är aktuella i dag.

Även om Emma Saltzman fick stor uppskattning i sina kretsar, var hennes egen hållning prestigelös. Ett citat ur ett brev till dottern den 17 juni 1906 kanske bäst sammanfattar hur hon såg på sitt liv:

Mitt lif är nu engång ett huller om buller af allt möjligt, utan tillstymmelse till specialisering. En smickrare vid ett festtal kunde kalla det ”ett helt och fullt kvinnolif” – en sanningshuggare säga: ”ett rådd”. Sanningen sutte midt emellan, som vanligt! ●

Känsligt material kräver kontext

Äldre texter kan innehålla beskrivningar eller uttryck som får en nutida läsare att hoppa till. Formuleringar som tidigare var acceptabla kan i dag vara problematiska att publicera på nytt. På SLS är redaktörerna tvungna att grunna ordentligt på de här frågorna.

Text: Elliot Örndahl

MÅNGA AV SLS UTGIVNINGSPROJEKT gör historiska verk tillgängliga för en större publik. Dessa verk är produkter av sin tid och innehåller ibland attityder, benämningar eller beskrivningar som strider mot dagens etiska normer.

Så är fallet också i det digitala utgivningsprojektet "Edvard Westermarck" som ger ut sociologen Westermarcks vetenskapliga artiklar, en del av hans korrespondens och reseskildringen *Sex år i Marocko* (1918). Den sistnämnda ska också översättas till engelska. Inom det internationella forskarsamfundet har det nämligen funnits ett intresse för att kunna ta del av Westermarcks beskrivning av det mångkulturella samhället i Marocko i början av 1900-talet. Språket i boken, som är färgat av sin tid, väcker naturligt nog vissa publikationsetiska frågor, särskilt när det gäller översättningen. Därför krävs det att redaktionen kontextualiserar materialet för dagens läsare.

Banbrytaren Edvard Westermarck

– Westermarck personifierar på många sätt sin tids forskare och akademiker. Han verkade inom antropologin och sociologin och flera andra humanistiska ämnen under en tid då vetenskapliga metoder började utvecklas för dessa, sammanfattar **Patrik Hettula**, som är en av redaktörerna i projektet.

Edvard Westermarck (1862–1939) var bland de första finländska vetenskapsmännen som fick internationellt erkännande.

– Ursprungligen begav han sig till Marocko med ambitionen att senare fortsätta mot de bibliska ursprungsländerna i Mellanöstern, men han kom aldrig så långt eftersom han blev upptagen med diverse andra forskningsprojekt, berättar Hettula.

”En del folk beskrevs på ett sätt som vi i dag skulle anse som förnedrande och diskriminerande.”

Patrik Hettula är en av tre redaktörer som arbetar med att ge ut en del av Edvard Westermarcks produktion digitalt. Han har också i uppgift att kommentera och kontextualisera de problematiska beskrivningar som förekommer i Westermarcks reseskildring från Marocko. Foto: Antti Rintala

I höstas disputerade Hettula på en avhandling om eurafrikaner på den brittiska Guldkusten (dagens Ghana) vid sekelskiftet 1900. På SLS har han, vid sidan om den sedvanliga kartläggningen och transkriberingen av Westermarcks material, i uppgift att skriva en kommentar till de problematiska beskrivningarna som förekommer i Westermarcks reseskildring. Kommentarens syfte är både att ringa in samtida synsätt och lyfta fram de utmaningar som en nypublicering medför.

Exotifiering vanligt

Hurdana yttranden är det då frågan om?

– På Edvard Westermarcks tid var det vanligt att den socialantropologiska forskningen fokuserade på sådant som ansågs exotiskt eller annorlunda i främmande kulturer. En del folk beskrevs på ett sätt som vi i dag anser som förnedrande och diskriminerande. Beskrivningarna kunde vara väldigt subjektiva och tendentiösa, med avsikten att gestalta människorna på ett sensationellt sätt. Detta gjordes till exempel för att väcka mer uppmärksamhet och försäkra framtida forskningsfinansiering, förklarar Hettula.

Som exempel nämner han Westermarcks utförliga beskrivning av slavmarknaden i Marrakech där han bland annat uppger att det inte var någon skam att vara slav, ”på sin höjd en olycka, om ens det”.

Förutom Westermarcks egna beskrivningar av de marockanska folken innehåller *Sex år i Marocko* även hans nedteckningar av lokala beskrivningar av

Edvard Westermarck vistades i Marocko under flera perioder och bedrev fältstudier i landet som resulterade i banbrytande forskning om äktenskap, moral och religion. Foto: Museiverket

folkgrupper med olika etnisk och religiös tillhörighet. I dessa beskrivningar förekommer en del diskriminerande begrepp och formuleringar.

– När vi översätter texten och tar redaktionella beslut gällande olika benämningar som används tillgängliggör vi inte endast Westermarcks ursprungsverk. Vi skapar en ny text som potentiellt når en ny och större läsekrets. Det blir en balansgång mellan att värna om våra värderingar som utgivare, men samtidigt inte idka censur eller omskriva historien.

Med framtiden i åtanke

Patrik Hettula är noggrann med att påpeka att avsikten inte endast är att placera materialet i sitt sammanhang utan också att formulera en mer allmän policy för utgivning av äldre texter.

– Redaktörerna kan inte veta vad materialet betyder för någon i dag eller i framtiden. Det gäller att försöka hålla sig objektiv till materialet och inte frånsäga

”Redaktörerna kan inte veta vad materialet betyder för någon i dag eller i framtiden. Det gäller att försöka hålla sig objektiv till materialet och inte frånsäga sig ansvaret för hur det hanteras.”

sig ansvaret för hur det hanteras. Projektet handlar om att bilda ett arkiv som existerar både i relation till ursprungsmaterialets och arkivbildningens samtid.

Ur ett finländskt perspektiv är det till exempel svårt att veta vad materialet kan betyda för marockanska forskare. Hettula hoppas att hans arbete också kommer att vara till hjälp när liknande frågor ska hanteras i framtiden.

– Jag hoppas att detta projekt byggs in i någon sorts kontinuerligt arbete med att förbättra praxisen gällande publikationsetiska frågor. ●

Utgivningsprojektet ”Edvard Westermarck”

Det digitala utgivningsprojektet publicerar Westermarcks viktigaste artiklar och en del av korrespondensen med internationella och finländska kolleger, elever, personer engagerade i Finlandsfrågan och system Helena Westermarck under sex decennier. Även reseskildringen *Sex år i Marocko* (1918) publiceras och översätts till engelska. Det treåriga projektet tillgängliggör material som är svåråtkomligt och som det internationella forskarsamfundet efterfrågat.

Serier där minoriteter syns och hörs

Tre forskare vid Åbo universitet forskar om serieskapare som företräder olika minoriteter. De vill lyfta fram hur serieskaparna tar upp tematiken kring den egna minoriteten och har föresatt sig att fylla en lucka i de tecknade seriernas historia i Finland.

Text: Nina Edgren-Henrichson

- **DET ÄR VIKTIGT** att forska i minoriteters roll i seriekulturen eftersom den tidigare har varit osynlig eller rentav osynliggjord.

Det säger **Ralf Kauranen**, som är sociolog och projektledare för det SLS-finansierade projektet *Mångfald i finländsk seriehistoria: minoriteter och självrepresentation*. Tillsammans med litteraturvetarna **Leena Romu** och **Anna Vuorinne** undersöker han representanter för minoriteter som serieskapare och hur dessa avspeglar sin minoritetsidentitet i serierna.

De minoriteter som forskarna undersöker är finlandssvenskar, könsminoriteter och sexuella minoriteter och - kvinnor. Här vill Kauranen förklara sig.

- I dagens Finland kan man kanske inte tala om kvinnor som minoritet på

seriefältet, men historiskt kan man göra det, framför allt för att deras arbete har gjorts osynligt. Om man är intresserad av kvinnliga serietecknarens arbeten behöver man veta att de hittas i barn-tidningar snarare än på dagspressens sidor eller i serietidningar.

Leena Romu undersöker kvinnliga serieskapare, Ralf Kauranen själv kartlägger de finlandssvenska, medan Anna Vuorinne studerar serier av representanter för sexuella minoriteter och könsminoriteter.

- Vi börjar med serier på svenska på 1850-talet och kommer fram till 2020-talet och dagens blomstrande queer-seriekultur. För kvinnliga serieskapare och svenskspråkiga serier har vi en lång

historia från mitten av 1800-talet, men queerseriehistorien är betydligt kortare. Den inleds egentligen på 1970-talet med tidskrifter som uttryckligen ägnar sig åt könsminoriteters och sexuella minoriteters status i samhället.

En seriekonstnär som uppfyller alla minoritetskriterier för projektet är förstås **Tove Jansson**, men:

- Då vi har som syfte att komplettera seriehistorien och hitta de minoritetskapare som inte har varit så kända så kommer hon att vara lite vid sidan om. ●

Läs mer om projektet:
sites.utu.fi/comicsdiversity/sv/

Projektet har en egen seriestripp på sin webbplats. Den är tecknad av illustratören och grafiska designern Iiva Vilvas.

Christer Kuvaja

Tjugo år av utdelning

UNDER MINA TVÅ ÅRTIÖNDEN som forskningschef på SLS har vår forskningsfinansiering genomgått flera stora och betydelsefulla förändringar. Summorna för forskningsstipendier har ökat betydligt, liksom även mängden beviljningar till forskare vid finskspråkiga universitet. Vi har satsat alltmer på forskningsprojekt och professioniserat utvärderingen av ansökningar.

Summan som SLS beviljade i forskningsstipendier 2004 var omkring 440 000 euro. Tio år senare hade summan stigit till cirka 910 000 euro och 2023 beviljades omkring 1 312 000 euro. Även med beaktande av inflationen har ökningen varit betydande.

Av de forskare som fick stipendium 2004 var mycket få knutna till ett annat universitet än Åbo Akademi eller en svensk professorsstol vid Helsingfors universitet. I fjol var stipendiaterna vid andra universitet redan närmare trettio, det vill säga ungefär en tredjedel av alla stipendiat. Detta är resultatet av flera års aktiv marknadsföring av SLS forskningsfinansiering vid finskspråkiga universitet.

Utvärderingen och beredningen av stipendieansökningar överfördes 2015 i huvudsak på SLS fem vetenskapliga nämnder. Sedan dess har processen kring forskningsstipendier kontinuerligt utvecklats: bland annat kan forskare från alla ämnen inom humaniora och samhällsvetenskaper i dag söka stipendier hos oss, och jävsreglerna för utvärderare har förtydligats.

I början av 2000-talet började vi finansiera egna forskningsprojekt. Fram till 2012 var forskarna i projekten anställda av SLS, men därefter har projektmedlen kanaliserats till det universitet där projektledaren är verksam. Det första projektet startade hösten 2001 och sammanlagt finansierade SLS tre projekt fram till 2006. Därefter ökade projektfinansieringen, och från och med 2013 har medel för forskningsprojekt beviljats årligen och medel för så kallade översiktsprojekt ungefär vart tredje år.

År 2012 tillsattes en forskningsnämnd, som tillsammans med forskningschefen handhar ärenden kring projektfinansieringen. Den budgeterade summan för forsknings- och översiktsprojekt var en miljon euro 2012 och två miljoner 2024.

Dessutom initierade SLS 2020 forskningsprogrammet Framtida utmaningar i Norden, där flera finansiärer från Finland och Sverige deltar och elva projekt får finansiering. SLS finansierar programmet med två miljoner euro.

Helt färdiga blir vi naturligtvis aldrig – riktlinjerna för SLS forskningsfinansiering bör ständigt ses över och utvecklas så att de svarar mot forskarnas och samhällets behov. När jag nu går i pension får jag önska våra förtroendevalda och min efterträdare Ruth Illman lycka till med arbetet att vidareutveckla SLS som en stark och betydande forskningsfinansiär. ●

Christer Kuvaja arbetade som SLS forskningschef 2004–2024. Han går i pension vid årsskiftet. Foto: Frida Lönnroos

”Av de forskare som fick stipendium 2004 var mycket få knutna till ett annat universitet än Åbo Akademi eller en svensk professorsstol vid Helsingfors universitet.”

Rasistiska stereotyper stärkte nationens självbild

Kring sekelskiftet 1900 var rasistiska bilder vanliga och användes för kommersiella syften i många sammanhang i Finland. Det visar Sandra Waller i sin kommande doktorsavhandling som behandlar visuella stereotyper av ras och etniciteter i satir och teater vid denna tid.

Text: Sofia Grünwald

SANDRA WALLER ÄR DOKTORAND i nordisk historia vid Åbo Akademi och var forskare på SLS fram till oktober 2024. I sin doktorsavhandling undersöker hon stereotyper av raser i bilder från åren 1890–1939. Hennes forskningsmaterial är skämtteckningar ur den svenskspråkiga satirtidningen Fyren och fotografier ur Svenska Teaterns arkiv som finns hos SLS.

– Det kommersiella i den här tidens rasism fascinerar. Bildkulturen uppstod i massproducerat format i samband med teater och skämtteckningar. Jag ser det som grunden för det bildsamhälle vi har i dag, säger Waller.

Sandra Waller, som i det privata är intresserad av tecknade serier, har i sin forskning fördjupat sig i olika bilder som stereotypiserade ras och etnicitet i Finland. Foto: Janne Rentola

De rasifierade bilder hon hittat i sitt material fyller ett specifikt syfte i Finlands historia.

– Rasistiska bilder och arketyper i Finland kring sekelskiftet var inte bara en importvara. Det stämmer att man kopierat utländska skämtteckningar och pjäser. Men de har återskapats med avsikt och bör behandlas som avsiktliga, säger Waller.

Bilderna fungerade som ett medel för Finland att bygga sin självbild. Nationell kultur ansågs under 1800-talet och tidigt 1900-tal vara beroende av ett folks inboende rasegenskaper. På grund av det geografiska läget förknippades människorna i Finland mer med östliga raser, såsom mongoler, än med västliga raser, till

”Bakom dagens serier finns skämtteckningar med en uppenbart rasistisk historia.”

exempel den nordiska rasen som ansågs stå för mer önskvärda egenskaper.

– Finländare låg dåligt till i den här tidens uppfattning om ras. För att rasifiera finländare som vita måste man lyfta fram andra som icke-vita och hävda närhet till önskvärda rasegenskaper.

Språket var en stor del av rastänket i slutet av 1800-talet och svenska ansågs som ett mer civiliserat språk.

– Förenklat uttryckt hade man inte behövt hävda sin rastillhörighet som svenskspråkig, men för att svenskan ansågs vara kopplad till en bättre ras gjorde man stor sak av den, säger Waller.

Ovanligt material för en historiker

Historiker använder sällan bilder som primärkälla. Att Sandra Waller studerar visuellt material beror på ett personligt intresse för serier.

– Jag tror det finns något väldigt fruktbart i att som historiker utarbeta en metodologi för att analysera bilder som betydelsebärande källor. Bakom dagens serier finns skämtteckningar med en uppenbart rasistisk historia. Jag ville göra upp med denna historia, säger hon.

I Fyren förekom rikligt med stereotypa bilder av olika folkgrupper, särskilt judar. I Svenska Teaterns bilder förekommer i särklass mest orientaliska stereotyper, visar Wallers forskning.

– Andrafiering är djupt rotad i den västerländska berättartraditionen och även pjäserna på Svenska Teatern utspelade sig ofta på en exotisk plats. I teater är stereotyper sällan menade att förnedra andra folkgrupper. Men även om de inte är skapade av illvilja utan för att förmedla information så ingår de i en kolonialistisk världsbild vilket har verkliga konsekvenser.

– Det är något man inte vill kännas vid i dag, man menar att det var förr och då var alla rasister. Med min avhandling vill jag nyansera synen på Finlands roll i det kolonialistiska kunskapsbygget, sammanfattar Waller. ●

Blå globen-vinnarna (fr.v.) Aku Varamäki, Julia Thurén och Sissi Penttilä förenas av sitt engagemang för en mer hållbar klädkonsumtion. De är övertygade om att vi klarar oss med färre plagg – rekommendationen är att vi inte köper fler än mellan fem och tretton nya plagg per år.

Slutshoppat

Fem nya plagg om året. Så lyder utmaningen Viiden vaatteen vuosi som är ett av tre initiativ som belönades med Blå globen-priset 2024 för arbete mot överkonsumtion. Kvinnorna bakom initiativet hoppas att alla i framtiden köper färre nya plagg och fattar hållbarare konsumtionsbeslut.

Text: Michaela von Kügelgen Foto: Susanna Kekkonen

ALLT BÖRjade med en Instagramlive tillsammans med Finnwatch. Journalisten och influencern **Julia Thurén** hade läst Hot or cool-institutets rapport där det i en bisats nämndes hur många nya klädesplagg vi kan köpa om året för att undvika överkonsumtion. Antalet är fem till tretton plagg.

– Det började som ett skämt, men jag lovade att köpa bara fem nya plagg under kommande år.

Thuréns löfte fick företagaren **Aku Varamäki** att haka på. Hon och hållbarhetsexperten **Sissi Penttilä** höll nämligen då på att skriva en bok om hållbar klädkonsumtion.

– Rapporten var betydelsefull eftersom det var den första vetenskapliga forskningen som tog fasta på vad rimlig konsumtion är. Den gav vår bok vetenskaplig grund, säger Varamäki.

Idén till boken *Planetaarinen vaatekappi* (Den planetära garderoben) föddes ur ett behov att få veta var gränsen för hållbar konsumtion går. Antagandet var att finländarna konsumerar mycket mer än vad som är hållbart.

– Vi ville ta reda på hur det är möjligt att närma sig planetär konsumtion, säger Penttilä.

Köpa med måtta

Klädkonsumtionen står för fyra procent av de globala utsläppen och i medeltal köper finländarna fyrtio nya

plagg om året. Alltså åtta gånger mer än vad utmaningen *Viiden vaatteen vuosi* uppmanar till.

Initiativet spreds på sociala medier och av traditionella medier. Hittills har utmaningen lockat tusentals personer att engagera sig. Många har också sagt att de inte vill vara med, men att de tänker noggrannare efter om de verkligen behöver ett nytt plagg.

Ibland hör personer av sig till initiativtagarna och frågar om det är okej att köpa till exempel en ny sport-bh.

– Jag är ingen präst som välsignar folks shopping, säger Thurén.

Många reagerar på hur få nya plagg man "får" köpa, samtidigt som ett konkret antal är orsaken till framgången för utmaningen.

– Alla förstår genast vad det handlar om och var de planetära gränserna går. Vårt mål är att människor ska köpa med måtta och när de behöver något, säger Varamäki.

Att unna sig själv endast fem nya plagg om året tvingar en också att tänka efter inför varje inköp.

– Är det värt att slösa av mitt saldo på det här plagget? säger Penttilä.

"Ibland hör personer av sig och frågar om det är okej att köpa till exempel en ny sport-bh."

”Om man tidigare köpt fyrtio nya plagg och i år har köpt tjugo så har man ändå halverat antalet. Det är bättre att göra något än att göra ingenting alls.”

Överkonsumtion en övergående fas

Initiativet vill få människor att förstå var gränserna för planetär konsumtion går – på lång sikt också för annat än för kläder, såsom heminredning och elektronik.

Alla tre betonar att man inte har misslyckats om man har köpt fler än fem plagg under ett år.

– Om man tidigare köpt fyrtio nya plagg och i år har köpt tjugo så har man ändå halverat antalet. Det är bättre att göra något än att göra ingenting alls, säger Sissi Penttilä.

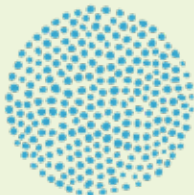
En del har också svårt att binda sig till utmaningen offentligt – på grund av risken för att misslyckas.

– En riksdagsledamot sa till mig att hon deltar i smyg, berättar Aku Varamäki.

Utöver att minska på finländarnas klädkonsumtion vill initiativtagarna skapa en större uppskattning för kläder.

– Just nu är aktörer som Temu och Shein en stark motkraft i relation till vår utmaning, men deras popularitet leder också till en konsumtionskritik. Själv hoppas jag att överkonsumtionen är en övergående fas på högst hundra år och att människor sedan lever planetärt igen, säger Julia Thurén. ●

Sissi Penttiläs och Aku Varamäkis bok *Planetaarinen vaatekaappi* (Gummerus 2024) djupdyker i klädindustrins problem och möjliga lösningar. De ger konkreta råd om hur man kan konsumera inom rimliga gränser utan att ge avkall på stilen.

Sininen pallo
Blå globen

BLÅ GLOBEN-PRISET ges sedan 2021 för innovationer inom teknologi och samhälle eller för vetenskaplig forskning som hjälper mänskligheten att klara miljökrisen. Årligen utdelas 100 000 euro. År 2024 delades prissumman på tre olika initiativ:

Medborgarorganisationen **Eettisen kaupan puolesta ry** (Eetti ry), som främjar hållbar och etisk handel, fick 40 000 euro för sitt arbete.

Aku Varamäki, Sissi Penttilä och **Julia Thurén** fick 15 000 euro var för kampanjen

Viiden vaatteen vuosi och för boken *Planetaarinen vaatekaappi* som uppmuntrar till minskad klädkonsumtion.

Lotta Lilja fick 15 000 euro för uthyrningstjänsten Circuitus där människor kan låna saker av varandra i stället för att köpa nytt.

Priset finansieras till lika delar av Tiina och Antti Herlins stiftelse, Maj och Tor Nesslings stiftelse och SLS. Bidraget från SLS finansieras ur Ingrid, Margit och Henrik Höijers donationsfond II.

Vi ses i februari!

Den 3 februari öppnar SLS nya arkivkundtjänst på Snellmangatan 13 i Helsingfors. Då kan du beställa material från vårt arkiv till den nya forskarsalen som öppnar i samband

med kundtjänsten i bottenvåningen. Fram till dess kan du undersöka vårt material digitalt på sfs.finna.fi eller besöka vår kundtjänst i Vasa som är öppen som vanligt.

Vad vet AI om Svenskfinland?

Sedan 2022 har SLS samarbetat med Projekt Fredrika för att få ut information om det svenskspråkiga Finland på Wikipedia. Tidigare var målgruppen främst människor som letar efter fakta, men nu vill man få ut material för att träna AI-modeller att bättre förstå sig på Svenskfinland.

Text: Michaela von Kügelgen

HUR BRA MATERIAL kan AI producera om den får utgå ifrån kvalitativa källor? Det här var utgångspunkten i ett nytt samarbete mellan SLS och Projekt Fredrika, som arbetar med att publicera finlandssvenskt material på Wikipedia.

Tidigare Wikipediaprojekt har gjorts för en mänsklig publik, men nu låg fokus mer på AI-modeller.

– Wikipedia bedöms vara en av de mest centrala källorna när modellerna tränas upp och vi på SLS vill bidra till en bättre AI som förstår sig på mångfald och på svenskan i Finland, säger **Johan Pyy** som är enhetschef vid SLS arkiv.

Maria Vainio-Kurtakkos bok *Ett gott parti*, som handlar om **Albert Edelfelt**

och hans hustru **Ellan de la Chapelle**, valdes som källmaterial i projektet. Boken användes som grund för att förbättra och utvidga artiklar som finns på Wikipedia. Det var också Vainio-Kurtakko som tog ställning till det material som AI-modellerna spottade ut.

– AI:n är hjälpsam, men också alltför hjälpsam. Jag hade skrivit om Kajsaniemi-parken, men det hade förvandlats till Helsingfors universitets metrostation. Det tog länge för mig att förstå kopplingen.

Överlag bedömer hon att den mänskliga hjärnan än så länge är smartare.

– Jag har 25 år av forskning i mitt forskarhuvud och det positiva är att den mänskliga intelligensen fortfarande klarar sig bra mot AI.

und jag gjort, orsakheten om minnshafvas föreläsning
 anså det som försättan mig i ett tillstånd som god
 Verkligt arbete om möjligt. Inom kort tid tänker jag
 kom sagt, göra ännu en försök med Citrogummi
 ja mig Gud - minnshafvas ifrå det, så gör jag
 Helt en besök i agrarna med halm och en del
 af byggen, och sälja det för lågt pris, blott
 jag får minnshafvas egen. - En god
 del af dagen har jag varit med frunarna i
 brand för att skriva om Salongens, men jag
 för attid ihop sagt som längtar sig för perso-
 ner som sitta i utställningen, då jag för öfrigt
 borde göra en utläsning af skildring af salong,
 en afven de som ej ser den, skulle läsa den
 med mig. - Min stil blir delig - hvad ska
 jag göra? Ska jag börja skriva ännu igen,
 och låta mine lärde vänner och utställningens
 ordförande korrigera mig. Jag tror att mig
 med det man i vänt land's förmärta sig.
 De flesta afte läser korrekta alla skrifter
 utställning. Näst o minnshafvas lärde alla
 skrifter är afven Gubbens Reins historia
 som jag läst i allmänhet under Våren. De
 språk så värdt som möjligt, och dess ing
 stiel. Genom att jag talat och läst mina
 franska och svenska kommer jag ofta att
 använda dumma fransk-ord och uttryck, ofta
 är jag alldeles oraken om hvad som är
 rätt, rimlighet o. ryktalen och inte byggnaden.
 Jag kommer nämligen om att bli som Wilhoms
 "Andra tiden" folkens, som inte tal
 något enda språk riktigt och grammatiskt

"En tredjedel var jättebra
 och jag var imponerad,
 en tredjedel måste jag
 skriva om så att det var
 hälften AI, hälften mig,
 och en tredjedel var
 fullkomlig rappakalja."

AI fick i uppgift att använda Maria Vainio-Kurtakkos bok *Ett gott parti* för att förbättra texter på Wikipedia. Foto: Susanna Kekkonen

Källa i källan. Albert Edelfelts brev har använts i boken som AI nu i sin tur använt som källmaterial. I brevet från 1887 klagar Edelfelt på det opålitliga informationsflödet och den dåliga svenskan i samtida tidningar. Foto: SLS/Edelfeltska släktarkivet

Enkla frågor ger bättre svar

AI klarar sig inte heller utan människan. Om man vill få en maskin att göra något måste man först skriva en instruktion, en så kallad prompt.

- Om man ber ChatGPT att på egen hand förbättra Wikipediaartikeln om till exempel **Tove Jansson** kan det leda till goja. Förslaget kan låta trovärdigt, men det kan innehålla faktafel, förklarar **Robert Silén** som arbetar för Projekt Fredrika.

Om man däremot utgår från en bra källa, som en bok, kan man be AI skriva mer pålitliga förbättringsförslag. I arbetet med *Ett gott parti* matades boken in i AI-systemet och Silén bad om tre förslag. Ett kort, ett mellanlångt och ett långt som Vainio-Kurtakko sedan bedömde.

- En tredjedel var jättebra och jag var imponerad, en tredjedel måste jag skriva om så att det var hälften AI, hälften mig, och en tredjedel var fullkomlig rappakalja, berättar Vainio-Kurtakko.

Enligt Silén ligger utmaningen i att skriva sådana promptar att AI-modellen inte bara nickar.

- AI vet inte vad som är absolut sant, den utgår från sannolikheter, säger Silén.

I värsta fall leder det till att AI:n svamlar på.

- Problemet med AI är att den inte kan säga "jag vet inte", den är inte programmerad så. Ju enklare frågor man ställer desto bättre kan AI hjälpa. Ju mer specialiserat det blir desto mindre kan AI hjälpa. Där-

för behövs en mänsklig faktagranskning, säger Vainio-Kurtakko.

Silén märkte att resultaten blev bättre och lättare att granska ju kortare AI:s förbättringsförslag var, de längre krävde mer bearbetning.

- Det finns säkert andra sätt att göra processen bättre och effektivare, säger han.

Fastän AI-verktyget orsakade Maria Vainio-Kurtakko en hel del huvudbry tycker hon att projektet var både roligt och belysande.

- Jag skulle gärna göra om det här med en annan bok för att se hur mycket AI:n har utvecklats. ●

Erik Allardt i sitt arbetsrum 1982 med sociologins klassiker Karl Marx, Émile Durkheim och Max Weber på väggen.
Foto: Hans Paul/Lehtikuva

SOCIOLOGEN SOM FÖRÄNDRADE SYNEN PÅ SAMHÄLLET

Erik Allardt revolutionerade den moderna sociologin i Finland och Norden och satte finländsk forskning på den internationella kartan. Han är främst känd för sina teorier om samhällets modernisering och dess friktioner och för sin forskning i välfärd, minoriteter och politisk sociologi.

Text: Lina Laurent

– **SJÄLVKLART SKULLE DET** behövas fler samhällsvetare i samhällsdebatten i dag! I synnerhet i diskussionen om relationen mellan ekonomisk välfärd och annan välfärd. Just nu är det främst ekonomernas röst som hörs, men det är inte sociologernas fel, säger **Hannu Uusitalo**, professor emeritus i sociologi.

Uusitalo är en av författarna till den färska antologin om sociologen **Erik Allardt** (1925–2020). Han har själv forskat i välfärdsfrågor och var både Allardts elev och senare nära kollega.

– Samhällsdebatten skulle behöva lite "loving" och "being", säger Uusitalo.

Han syftar på en av Allardts mest kända teorier där välfärden grundar sig på tre dimensioner: att ha, att älska och att vara. "Att ha" omfattar den ekonomiska välfärden och mätbara resurser som till exempel inkomst eller boende. "Att älska" och "att vara" omfattar människans sociala relationer och möjligheter att förverkliga sig själv. Enligt Allardt behövs både objektiva och subjektiva mätare för att beskriva välfärd och välmående – något som är en självklarhet i den moderna forskningen men som var en innovation på sin tid.

"Allardts största lärdom var att sociologin måste förnya sig då samhället förändras."

Påverkade samhällsdebatten

På 1960- och 1970-talen genomgick Finland en snabb modernisering och samhället präglades av bland annat studentrevolutioner, industrialisering och urbanisering.

– I sitt verk *Samhällsstruktur och sociala spänningar* (1965) utvecklade Allardt idéer om hur man borde förstå de nya konflikterna. Han granskade politiska och sociala

spänningar som orsakats av de snabba samhällsförändringarna.

Enligt Uusitalo spelade Allardt en viktig roll i att bryta den på den tiden rätt enhetliga tolkningen av det finländska samhället.

– Under 1960- och 1970-talet var Allardt den främsta sociologen i Finland och tongivande i samhällsdebatten. Han lyfte också den finländska forskningen i internationella sammanhang.

Vad är det du själv minns bäst av Allardt?

– Hans idéer, entusiasm och nyfikna attityd. Han hade fantasi och en förmåga att tänka på ett annat sätt. Allardts största lärdom var att sociologin måste förnya sig då samhället förändras. Ett bra exempel på det här är hur hans egen sociologi utvecklades med åren. ●

Läs mer om Allardt i boken **Erik Allardt och den moderna sociologins genombrott** (2024) skriven av Risto Alapuro, Matti Alestalo, Jussi Simpura, Aino Sinnemäki, Jan Sundberg och Hannu Uusitalo. Översättare: Nina Edgren-Henrichson och Thomas Rosenberg. Utgiven av SLS i samarbete med Appell Förlag.

Hur var livet som ung sverige-finländare? Att växa upp mellan två kulturer är ämnet för en nyligen avslutad insamling. Foto: Rolf Bergström/Eskilstuna stadsmuseum

Sverige- finländarnas barndoms- minnen samlades in

SLS och Finska Litteratursällskapet (SKS) efterlyste berättelser av andra generationens sverige-finländare som fick skriva om sin barndom och ungdom. Materialet berättar om hur barndomen formades av den stora nordiska flyttningsrörelsen och hur det var att leva i gränslandet mellan två länder.

Text: Tuomas Laine-Frigren

HUR KÄNDES DET att som barn flytta till Sverige? Hur var det att växa upp i en finländsk invandrarfamilj? Hur kändes det att flytta tillbaka till Finland efter barndomen i Sverige? Och hur formas minnena och berättelserna hos andra generationens sverige-finländare?

De här frågorna ville SLS och SKS få svar på i en gemensam insamling våren 2024. Insamlingen gjordes i samarbete med mig. Sammanlagt kom det in över 125 svar. Samarbetet mellan arkiven var lyckat och insamlingen fick exceptionellt stor synlighet både i finsk- och svensk-språkiga medier, vilket troligen ledde till fler svar.

Det insamlade materialet ger forskarna mångsidiga uppgifter om hur barnen anpassade sig till nya platser, hur de bemöttes och vilka samhälleliga och kulturella faktorer som påverkade deras upplevelser. I min egen forskning intresserar jag mig särskilt för barnens och ungdomarnas kamratrelationer: deras vardag tillsammans med skolkompisar, syskon och andra jämnåriga. Jag vill undersöka både positiva och negativa erfarenheter.

Jag har i min tidigare forskning fördjupat mig i flyttningsrörelserna för de krigsbarn från Finland som sändes till andra nordiska länder under andra världskriget. Jag har särskilt undersökt vad de upprepade miljöombytena och flyttarna innebar för barnen. Resultaten av den här forskningen publicerades nyligen i boken *Sotalasten monet elämät* (Krigsbarnens många liv) som gavs ut av förlaget Otava.

I min nya forskning om invandring går vi framåt i tiden. Nu undersöker jag barns och ungdomars erfarenheter av invandring i fredstid och under uppbyggnaden av det nordiska välfärdssamhället.

Jag tycker det är viktigt att fråga sig hurdan barndom och ungdom samt vuxenblivande den stora nordiska flyttningsrörelsen gav förutsättningar för. Hur utvecklade sig livet i gränslandet mellan två länder över tid? Jag upplever det som viktigt att den sverige-finländska invandrarbarndomen blir en del av den finländska och nordiska barndomens närhistoria. ●

Tuomas Laine-Frigren är docent i historia. I sin forskning intresserar han sig för barndom, migration och psykisk hälsa.

”Många av oss bearbetar just nu vår svenskfinska barndom. Den har varit en stor rikedom, men också inneburit svåra saker.”

Ulla Heikkilä, född 1971 i en finländsk invandrarfamilj i Södertälje, är andra generationens invandrare och bor i dag i Birkaland.

D E N O F R I V I L L I G A E N S A M H E T E N

”Det heter så hurtigt att man ska ta sig ut bland andra. Men om man glömt hur man ska bära sig åt?” Så skriver en kvinna som svarat på SLS frågelista Ensam, själv, allena. Rubriken visade sig på ett bra sätt spegla ensamhetens många ansikten. Förutom beskrivningar av hur ensamheten känns, efterfrågade vi också vad man kan göra för att lindra den.

Text: Yrsa Lindqvist

INSAMLINGEN GJORDES hösten 2023 i samarbete med Helsingfors Mission och Röda Korsets väntjänst, som hjälpte till att sprida information om insamlingen och som även fick ta del av de berättelser som kom in. Sammanlagt deltog 38 personer i insamlingen, 27 var kvinnor, 10 män och 1 annan könskategori. Majoriteten var födda på 1940–1960-talen.

Ensamhet berör alla

De allra flesta upplever ensamhet i något skede av livet. Om ensamheten är ofrivillig kan man tala om isolering och utanförskap, något som kan drabba både unga och gamla. Vi har i färskt minne hur äldre människor skulle isoleras under covid-19-pandemin, men för många har isoleringen fortsatt efter det. I takt med stigande ålder krymper vänskretsen, och den egna rörelseförmågan och orken avtar. När den ena parten i ett långt äktenskap går bort kan sorgen ytterligare förlama en och förstärka tomheten.

En vanlig tanke är att det endast är singlar, änkor och änklingar som känner

ensamhet, men i ett flertal svar beskrivs också känslor av saknad och utanförskap i parförhållandet eller äktenskapet. Alla parförhållanden bygger inte på en stor själsfrändskap livet ut. När barnen flyttat hemifrån och familjelivet inte längre dominerar vardagen står man inför en ny fas i livet.

På senare tid har ord som extrovert och introvert använts för att beskriva människors sociala färdigheter. För en del är det lättare än för andra att hitta på saker att prata om, att öppna sig och trivas bland många människor, även när det är fråga om glada sammanhang som fester. Efter som upplevelsen av utanförskap känns obehaglig, väljer man kanske rentav bort de här sammanhangen.

Utvägar

I insamlingen ville vi speciellt lyfta fram lösningar och frågade därför vad man gör för att lindra ensamheten. Många betonar att det är viktigt att hålla sig sysselsatt, både i och utanför hemmet. Olika former av kursverksamhet, körsång, motion och

Jag är nästan 30 och ännu singel och rädslan att familjedrömmen inte blir av är som en skugga som sakta kryper närmare. Kvinna, f. 1994

Jag fortsätter att jobba, fast jag redan nått pensionsåldern. Då får jag lite socialt liv i alla fall. Har också en god vän, till all Guds lycka, som jag regelbundet går långa promenader med.

Kvinna, f. 1959

Jag har ordnat högläsning för äldre. Tyvärr är det oftast de minst ensamma som dylikt når ut till.

Kvinna, f. 1967

Jag önskar att jag kunde bo i nån slags typ av kollektiv. Men, de finns inga såna här. Får väl leta upp ett radhus eller liknande. Där det finns trevliga grannar. Hur man nu ska hitta det? Och hur ska jag ens våga ta kontakt? Kvinna, f. 1974

Jag kan känna mig ensam i sociala sammanhang när andra pratar mycket och livligt med varandra medan jag är tyst. Kvinna, f. 1979

Vistelse vid havet har blåst ur mina mörka tankar, att få jobba med händerna i t.ex. byggande och snickrande har varit befriande. Man, f. 1956

hobbyer erbjuder viktiga livsrum där man träffar andra. Föreningsliv nämns också, liksom kyrkan, biblioteket och simhallen. Men också för mycket aktiva människor som bor ensamma kan hemmet kännas tomt när man kommer hem och gärna skulle prata om sin dag med någon. Även samtalsterapi och medicinering kan vara aktuellt om ensamheten framkallar ångest.

I svaren är man ense om att det gäller att söka sig ut till sociala sammanhang och våga bryta invanda mönster. Man efterlyser kravlös gemenskap, där man känner sig delaktig och sedd precis som man är. Nya boendeformer i någon form av kollektiv kunde hjälpa mången ensam.

Stöd i samhället

Sammantaget kan man konstatera att ensamhet inte är ett tillstånd utan upplevs på otaliga sätt i alla slags livssituationer. Bland de inkomna berättelserna finns också de som smått provokativt betonar att de trivs i ensamhet. Men vanligen finns det då i bakgrunden en partner eller barn

och barnbarn som det är skönt att komma bort från en stund. Den verkliga ensamheten kan däremot vara gastkramande och kopplad till en djup känsla av skam.

Det finns mycket som görs i vårt samhälle för att avhjälpa ensamhet – vår tids nya folksjukdom. Det finns organisationer som vänder sig till unga och äldre med väntjänster av olika slag, upprätthåller stödtelefoner och chattforum. En stor del av det här arbetet görs av frivilliga. Den tredje frågan i insamlingen handlade därför om erfarenheter av tjänster som dessa. Några av de svarande hade själva varit eller var aktiva som vänner eller stödpersoner. Trots allt upplysningsarbete är det ändå många som inte känner till vart man kan vända sig för att få hjälp med sin situation. I den här insamlingen fick därför alla som svarade information om Helsingfors Missions och Röda Korsets verksamhet. ●

Yrsa Lindqvist är förste arkivarie vid SLS.

”Den verkliga ensamheten kan däremot vara gastkramande och kopplad till en djup känsla av skam.”

AI HÖT ELLER MÖJLIGHET?

SLS har samlat in människors uppfattningar om och erfarenheter av artificiell intelligens (AI) som blir en alltmer integrerad del av vår vardag. Svaren som kom in via frågelistan Hur påverkar AI ditt liv? visar att det finns starka åsikter om AI och också en hel del oro inför framtiden.

NÄR VI BÖRjade planera frågelistan om AI, tänkte vi att nu om någonsin borde ChatGPT få frågan om vad SLS bör ta reda på i sin frågelista. Det visade sig vara nyttigt att använda AI för att få en överblick samtidigt som vi insåg att en mänsklig insats ändå behövs för att välja, redigera och fin-slipa texten och frågorna.

Ett verktyg med utmaningar

Svaren visar att det finns starka åsikter om AI. En del ser stor nytta och möjligheter medan andra är oroliga och tveksamma, och vissa rentav motsätter sig AI. Majoriteten verkar ändå tycka att det finns både för- och nackdelar med AI samt att teknologin lämpar sig för en viss typ av uppgifter.

AI är ett fantastiskt verktyg för att effektivisera tidsanvändning och arbete i våra dagliga liv, medan människans uppgift blir att övervaka det som AI skapar. Mänsklig kreativitet och empati är något jag inte tror AI klarar av. (Man, f. 2000)

Det första svararna tänker på när de hör ordet AI är exempelvis människolika robotar, en mekanisk hjärna utan känslor, personlighet och empati, eller en dator av något slag. Det är många som inte gillar att personlig data samlas in och i en stor

del av svaren tas nödvändigheten av reglering upp, till exempel så här: "Det behövs säkert politisk reglering men främst sunt förnuft och etiskt tänkande." (Kvinna, f. 1962)

När det gäller användningen av AI-drivna produkter nämns chattbotar som ChatGPT, olika appar, spel och sociala medier. Några informanter skriver att de inte vet om de använder AI, och ifall de gör det så är de inte medvetna om det. Etiska aspekter och frågor förknippade med AI och vem som ska bära ansvar anses vara den största utmaningen. När det gäller arbetslivet tror många att AI kommer att skapa nya arbetsplatser medan andra försvinner. Mest nytta ser man i att AI kan sköta rutinmässiga jobb och hjälpa med medicinsk diagnostisering.

AI kan även vara till hjälp när man studerar, men det finns också nackdelar. Så här berättar en studerande om hur AI skapar osäkerhet:

Tidigare förlitade jag mig på mig själv, nu frågar jag ofta Chat-GPT för en extra

Bilden är AI-genererad med Stable Diffusion.

"Det behövs säkert politisk reglering men främst sunt förnuft och etiskt tänkande."

bekräftelse, t.ex. då det kommer till text jag producerat. Chat-GPT gör det också lättare att fuska, vilket har påverkat min motivation. Det är jävligt att få en 4 för en uppgift man skrivit själv och en kurskamrat får 5 för en text skriven av Chat-GPT. (Kvinna, f. 2000)

Insamlingen pågick under sommaren 2024. Totalt svarade 41 personer på frågelistan: 22 kvinnor och 19 män. Majoriteten av informanterna är i medelåldern eller äldre, 17 procent är födda 1989–2000. Hälften av svaren kom från Nyland och resten från Österbotten, Åland, Åboland, Sverige och några andra orter. Tack till alla som svarade! ●

Katja Koskinen är arkivarie på SLS.

Korsholms ungdoms-
förenings orkester spe-
lar under månadsmötet
i mars 1963. Foto: Rafael
Olin. SLS/Rafael Olin's
fotosamling

Musicerande i barn- och ungdomen

Har du musicerat som ung eller har du barn som har musik som hobby? Om du är ung och har musik som hobby i dag, hur musicerar du? Svara på vår frågelista!

Många har musik som hobby i sin barn- och ungdom. Man kanske tar lektioner i en musikskola, vid ett institut, privat eller är självlärd. Vi vill gärna höra dig berätta om ditt musicerande. Vilka instrument har du spelat eller spelar, sjunger du eller har sjungit?

Frågelistan söker svar på frågor om tradition, stabilitet, förändring och utveckling. Har sättet att utöva musik som hobby under uppväxten förändrats från generation till generation, finns det skillnader eller likheter jämfört med i dag?

Svara på frågelistan senast 31.5.2025 och delta i utlottningen av böcker ur SLS utgivning! Alla som är över 15 år kan delta.

För mer information kontakta: insamling@sls.fi. Du hittar frågelistan på sls.fi under "Pågående insamlingar" eller via QR-koden.

Vaggvisor och godnattsånger

Illustration: Tove Huidén

Vilka vaggvisor och godnattsånger sjunger du? Och vilka har sjungits för dig? Svara på vår frågelista!

Vaggvisor, sång eller nynnande i samband med att man lägger barn förekommer överallt i världen. Det vi sjunger på sängkanten är en såväl traditionsrik som föränderlig repertoar, med text- och melodityper av olika tidsdjup, från föräldrarnas egen barndom, dagens barnprogram och moderna hitlåtar.

Vi efterlyser alla slags godnattsånger och vill veta mer om vad som sjungs i dag, men också om vad som sjöngs förr. Vilka språk sjunger du på och hur har du lärt dig sångerna?

Insamlingen görs i samarbete med Svenskt visarkiv och forskarna Sverker Hyltén-Cavallius och Blanka Henriksson. Svaren arkiveras i SLS arkiv. Svara senast 31.12.2024 och delta samtidigt i utlottningen av skivor ur SLS utgivning.

För ytterligare information, kontakta: blanka.henriksson@abo.fi eller insamling@sls.fi. Frågelistan hittar du på sls.fi under "Pågående insamlingar" eller via QR-koden.

SVENSKT
Vis ARKIV

Stor jubileumsinsamling om ungas vardag

BARN OCH UNGA i svensk- och flerspråkiga miljöer i olika delar av landet står i fokus för SLS 140-års jubileumsinsamling 2025. Hur ser deras vardag ut, vilka språk använder barn och unga, vad har språken för betydelse i deras liv och vad tänker de om framtiden? Insamlingen anpassas både till innehåll och form till olika åldersgrupper från grundskoleålder till unga vuxna.

Insamlingen är en av flera satsningar SLS gör med anledning av jubileumsåret. Världen i dag ser mycket annorlunda ut för barn och unga jämfört med tidigare gene-

rationer. Den kommande insamlingen vill särskilt ge de yngre generationerna med olika språkliga och kulturella bakgrunder en röst och låta dem berätta om hur de upplever sin plats i världen och hur de ser på sin framtid.

Insamlingen kan anknytas till flera tidigare insamlingar som gjorts med barn och unga. Redan i början av 1900-talet bidrog elever i folkhögskolor runt om i landet till SLS samlingar genom uppsatser om seder, bruk och traditioner på deras hemorter. På 1960-talet gjorde SLS insamling om folktraditionens livskraft hos skolbarn och från

1980-talet och framåt finns många insamlingar och intervjuer med barn om till exempel gåtor, ramsor, spökhistorier och lekar.

Från 1980-talet, 1990-talet och början av 2000-talet finns insamlat material om materiell ungdomskultur, ungdomsgrupperingar, ungdomsspråk, resor, fester och musikstilar. De senaste insamlingarna som särskilt riktats till barn och unga har handlat om vad man gör en vanlig dag och om konsumtion av fiktiva berättelser i form av läsning, serier, filmer, scenkonst och datorspel. ●

Illustration: Tove Huldén

SLS PROGRAM UNDER VETENSKAPENS NATT

TORSDAG 9.1.2025 KL. 17.00–17.45

Vetenskapernas hus, Kyrkogatan 6, sal 505, Helsingfors

Hemmet – vad säger det om oss?

Hemmet är den mest vardagliga platsen för de flesta av oss. Där lever vi vårt vardagliga liv, omger oss med vardagliga saker och ägnar oss åt vardagliga sysslor. Men det också den mest privata platsen i våra liv. Vad säger hemmet om oss och hur är det att forska om nutida och historiska hem?

Ett samtal med etnologerna Niklas Huldén och Anna-Maria Åström och historikern Minna Sarantola-Weiss. Samtalet leds av journalisten Lina Laurent.

Välkommen!

TIETEIDENYO.FI

VETENSKAPSDAGARNA

SKOGEN

SLS seminarium under Vetenskapsdagarna 2025

FREDAG 10.1.2025 KL. 13–16.15

Obs! Seminariet ordnas på Sofia, salen Lyhty, Sofiegatan 4 C, Helsingfors

Vad betyder skogen för oss nu och vilken roll har den haft tidigare? Hur fungerar skogens ekosystem och vilka krav ställer skogen på oss? Under seminariet diskuteras skogen ur olika perspektiv – i historien, kulturen, litteraturen och som ekosystem. Välkommen!

Seminariet streamas.

PROGRAM

- 13.00 Välkommen, Ruth Illman, forskningschef, SLS
- 13.05 **Skogen i historien**, Jan Kunnas, universitetsforskare, Östra Finlands universitet
- 13.50 **Den gröna spegeln – Skogen i litteraturen**, Bo Pettersson, professor em., Helsingfors universitet
- 14.30 Paus
- 14.45 **Skogen som ekosystem**, Markku Larjavaara, bitr. professor, Helsingfors universitet
- 15.30 **Skogen, människorna och känslorna**, Jaana Laine, universitetslärare, LUT-universitetet
- 16.10 Avslutande ord, Nina Edgren-Henrichson, projektchef, SLS

WWW.TIETEENPAIVAT.FI

8.-12.1.2025

INSIKTER OCH MISSTAG

5 FRÅGOR TILL Johannes Brusila

Hur har digitaliseringen påverkat finlandssvensk musik? I boken Digitala stämmor undersöker fyra musikforskare vilka möjligheter och utmaningar den digitala utvecklingen har fört med sig.

Text: Michaela von Kügelgen

Vad handlar boken om?

Boken är en slutprodukt av forskningsprojektet *Digitaliseringens inverkan på minoritetsmusik: Finlandssvensk musikkultur som fallstudie*. Digitaliseringen har gjort det enklare att producera, sprida och lyssna på musik. Samtidigt anser många att det har blivit svårare för mindre aktörer att få sin röst hörd.

Hur har digitaliseringen ökat kulturell demokratisering?

Den har skapat potential för ökad demokratisering, men det är svårt att påvisa en revolutionerande förändring. Snarare har digitaliseringen förstärkt processer som pågått tidigare – den har exempelvis gett nya möjligheter för dem som med dator kan skapa och sprida musik. Samtidigt är det uppenbart att den nya tekniken används för att effektivare och mer ekonomiskt förverkliga musikaliska ideal som förändras förhållandevis långsamt. Ekonomiskt har det nödvändigtvis inte skett någon ökad demokratisering.

Har de digitala kanalerna gett mer synlighet för finlandssvensk musik?

I boken skriver vi om rapartisten Qruu som med hjälp av digital teknik blev en del av

Musikvetarprofessorn Johannes Brusila är en av fyra författare till den nyutkomna boken *Digitala stämmor*. Finlandssvensk musikkultur i förändring. Foto: Suvi Elo

hiphop-gemenskapen i Sverige, men bara för att möjligheten finns betyder det ändå inte att man blir en naturlig del av den svenska gemenskapen. Rätt många av de

gränser, kulturella föreställningar, hierarkier och mallar som har funnits i äldre infrastrukturer överförs och upprätthålls också i de digitala strukturerna.

Har digitaliseringen påverkat högkulturen i Svenskfinland?

Folkmusiken har haft en central roll i konstruerandet av finlandssvenskhet, medan frågan om etnicitet sällan har diskuterats inom det högkulturella fältet. Men till exempel inom opera finns en konkret koppling till språk. Som konstform är opera väldigt dyr och kostsam och därför har digitala lösningar varit av stor betydelse för operan.

Vilka är ni som har skrivit boken?

Utöver mig som är professor i musikvetenskap vid Åbo Akademi är det Kaarina Kilpiö som har en bakgrund i musikens socialhistoria och bland annat har studerat C-kassetten historia i Finland, Kim Ramstedt som skrev sin doktorsavhandling om dj-verksamhet och numera jobbar vid universitetet i Utrecht, och Inka-Maria Nyman som snart disputerar i musikvetenskap vid Åbo Akademi på en avhandling om opera. Vi är språkligt blandade och alla har olika bakgrund och olika förhållande till det svenska i Finland. ●

Nytt ur SLS utgivning

HÖSTEN 2024

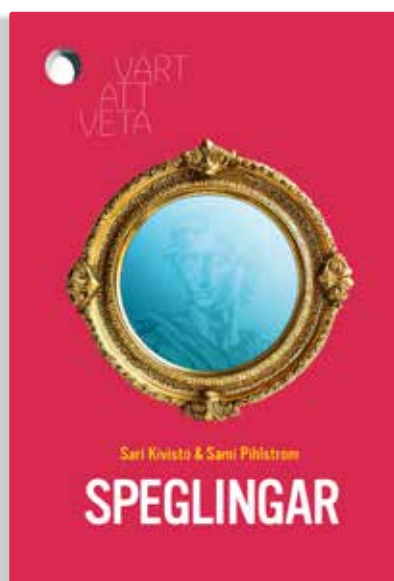
JAN KUNNAS

Skogen

Vårt att veta

Finns nyckeln till en hållbar framtid i skogens historia? Jan Kunnas tecknar Finlands skogshistoria från 1700-talets svedjebruk och åkerröjning via 1800-talets sågverks- och pappersindustri till världskrig, klimatförändring och dagens bioekonomi. Kan försörjning, rekreation, naturresurser, biologisk mångfald och kolsänkor existera sida vid sida? Kunnas pekar på en av skogsbrukets största utmaningar i dag: Hur ska vi hantera helt olika tidsperspektiv – skogsindustrins pressade kvartalsekonomi kontra naturskogens livscykel på upp till flera hundra år?

60 s., häftad, cirka 5 euro. ISBN: 978-951-583-619-9. Omslag: Antti Pokela. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag. Läs e-boken gratis på sls.fi, finns också som ljudbok.

SARI KIVISTÖ & SAMI PIHLSTRÖM

Speglingar

Vårt att veta

I *Speglingar* utforskar Sari Kivistö och Sami Pihlström spegeln som symbol och hur våra tankar och idéer reflekteras i språket, litteraturen, vetenskapen och konsten. Det kan handla om att spegla sig i andra människor och i sin omgivning eller om hur spegelmetaforen återkommer i myter, sagor och populärkultur. *Speglingar* ger en inblick i hur den moderna filosofin laborerar med spegelmotivet för att göra relationen mellan oss själva och världen begriplig.

58 s., häftad, cirka 5 euro. ISBN: 978-951-583-620-5. Omslag: Antti Pokela. Översättning: Pia Vuorio. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag. Läs e-boken gratis på sls.fi, finns också som ljudbok.

VÄRT ATT VETA är vår nya, populärvetenskapliga serie som tar upp tankeväckande teman – kompakt och lättläst på 60 sidor

RISTO ALAPURO, MATTI ALESTALO, JUSSI SIMPURA,
AINO SINNEMÄKI, JAN SUNDBERG & HANNU UUSITALO

Erik Allardt och den moderna sociologins genombrott

Erik Allardt (1925–2020) är känd som en av sociologins nyskapare i Norden. I Finland introducerade han den moderna sociologin med amerikansk förebild och bidrog till att den fick ett stort inflytande på samhällsdebatten. Efter hand började ämnet betraktas som en central samhällsvetenskap.

Allardt välkomnade nya strömningar inom sociologin, och tillämpade dem på sin internationellt erkända forskning om minoriteter, väljarstöd och den nordiska välfärden. I *Erik Allardt och den moderna sociologins genombrott* presenterar sex samhällsvetare Allardts nydanande forskning och hans roll som inflytelserik samhällspåverkare från 1940-talet fram till början av 2000-talet.

287 s., inbunden, illustrerad, cirka 28 euro. ISBN: 978-951-583-621-2. Omslag: Antti Pokela. Översättning: Nina Edgren-Henrichson & Thomas Rosenberg. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

INGA ELGQVIST-SALTZMAN & KATARINA SALTZMAN

En röst för frigörelse

Emma Saltzmans livshistoria

En röst för frigörelse är en händelserik livshistoria och ett stycke viktig kvinnohistoria. Emma Saltzmans liv flätas samman med kvinnornas kamp för finländsk identitet, självständighet och jämlikhet under de dramatiska åren kring sekelskiftet 1900.

Vi får följa Emma Saltzman (1853–1934), född Ruin, från skolgången i ryska Tula via ett liv som herrgårdsfröken i Tavastland till en tillvaro som läkarhustru i Helsingfors. Tillsammans med likasinnade som Tekla Hultin, Dagmar Neovius, Lucina Hagman och Annie Furuhjelm engagerade sig Saltzman i nätverk som Kvinnokagalen, Martha-rörelsen, Samfundet Folkhälsan och Svenska Kvinnoförbundet.

Inga Elgqvist-Saltzman och Katarina Saltzman berättar om Emma Saltzmans liv utifrån hennes egna och hennes dotters brev och anteckningar.

265 s., inbunden, illustrerad, cirka 26 euro. ISBN: 978-951-583-617-5. Omslag: Camilla Pentti. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

SLS utgivning kan köpas i väl sorterade bokhandlar och i Vetenskapsbokhandeln (tiedekirja.fi) i Helsingfors

Naturen och platserna

Vardagens föränderliga rum under 1900-talet 1

Red. Bo Lönnqvist, Anna-Maria Åström & Susanne Österlund-Pötzsch

Naturen och platserna undersöker kontinuitet och förändring i synen på naturen och arbetet på landsbygden – jordbruk, skogsbruk, jakt och djurhållning. För många blev också förorten och småstaden symboliskt betydelsefulla miljöer. Ett viktigt tema är rörelsen i tid och rum: cyklandets tjustning, telefonins genomslag, brevväxling, migrationens följder och tågturismens framväxt. Vardagslivets praktiker bildar mönster och utvecklingslinjer som så småningom omskapar de kulturella miljöerna.

375 s., inbunden, illustrerad, cirka 28 euro. ISBN: 978-951-583-612-0. Omslag: Antti Pokela. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag. Läs e-boken gratis på sls.fi.

Hushållet och tingen

Vardagens föränderliga rum under 1900-talet 2

Red. Anna-Maria Åström & Fredrik Nilsson

Hushållet och tingen sätter fokus på människors minnen och upplevelser av hushåll, mat, bruksföremål, redskap, inredning, kläder och tidsfördriv. Boken lyfter fram de värderingar, normer och trender i den materiella kulturen som växte fram i olika sociala miljöer, från bondstugan och herrgården till trästaden och sommarstugan. Självhushållningen, som satt sin prägel på 1900-talsvardagen, trängdes undan när konsumtionssamhället tog över.

407 s., inbunden, illustrerad, cirka 28 euro. ISBN: 978-951-583-613-7. Omslag: Antti Pokela. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag. Läs e-boken gratis på sls.fi.

Vardagens föränderliga rum under 1900-talet

Den tredelade serien ger en levande bild av den svenskspråkiga befolkningens liv i Finland. Böckerna bygger på insamlingar där människorna själva fått komma till tals och ringar in det moderna samhällets genombrott ur ett vardagsperspektiv.

Hemma, borta, bortom

Vardagens föränderliga rum under 1900-talet 3

Red. Lena Marander-Eklund, Blanka Henriksson & Sofie Strandén

Hemma, borta, bortom studerar rumsliga perspektiv på vardagen och mötet mellan olika föreställningar och tankearenor. Boken tar upp praktiker kring tvätt, brödbak och huskurer, betydelsen av föreningsliv, idrott och samvaron på skolgården samt tankar om sällskapande, äktenskap, arbetslöshet och död. Även kroppslig och mental förflyttning över nations- och språkgränser och gränsöverskridningar i den sinnliga världen står i fokus.

364 s., inbunden, illustrerad, cirka pris 28 euro. ISBN: 978-951-583-614-4. Omslag: Antti Pokela. Ut kommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag. Läs e-boken gratis på sls.fi.

JOHANNES BRUSILA, KAARINA KILPIÖ, INKA-MARIA NYMAN & KIM RAMSTEDT

Digitala stämmor

Finlandssvensk musikkultur i förändring

Musiken har blivit en naturlig del av vår vardagliga ljudvärld. Digitaliseringen har gjort det enklare att producera, sprida och lyssna på musik. Men vad innebär det för minoritetsmusik och små musikkulturer? Förstärks de av de nya möjligheterna eller drunknar de i flödet? Vilka nya uttrycksformer skapas? Hur påverkas upplevelsen av kulturell sammanhållning? Och vilken roll tar de etablerade musikinstitutionerna, till exempel public service-bolag och operahus? I boken kartlägger fyra musikforskare hur digitaliseringen har genomsyrat den finlandssvenska musikkulturen, med fokus bland annat på folkmusik, populärmusik, körsång och hiphop.

242 s., häftad, cirka pris 25 euro. ISBN: 978-951-583-643-4. Omslag: Tom Backström. Ut kommer i Sverige i samarbete med Gidlunds förlag. Läs e-boken gratis på sls.fi.

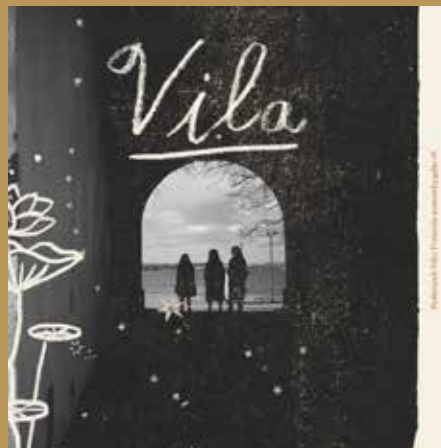
Historiska och litteraturhistoriska studier 99

Red. Anna Biström & Jens Grandell

Vilka författare och fenomen kommer vi ihåg, vem och vad glömmar vi, och hur formas dessa minnen och glömmanden? Temat för årsboken HLS 99 är osynliggörande/synliggörande.

I numret ingår artiklar av Carola Envall, Frederike Felcht, Mona Forsskåhl, Maria Lassén-Seger, Maarit Leskelä-Kärki, Maria Lival-Juusela, Per Mendoza, Sanna Ojanne, Tomi Riitamaa, Karoliina Sjö, Maria Ulfgard, Johanna Wassholm, Hanna Åkerfelt och Mia Österlund.

334 s., häftad, cirka 24 euro. ISBN: 978-951-583-618-2. Läs e-boken gratis på hlsjournal.fi.

Musik

Vila

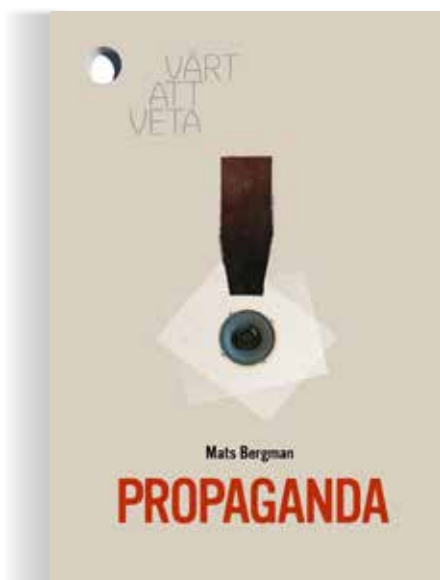
Vila

Folkmusik från Finlands svensksbygder 41

Musiken på skivan *Vila* är inspirerad av vaggvisornas värld. Gruppen bjuder på en musikalisk resa där man tolkat melodier och texter fritt och skapat olika klanger utifrån både arkivmaterial och egna kompositioner. Trion består av Julia Björn, Kirsi Ojala och Olli Varis. På skivan medverkar också Ilkka Heinonen, Louna Hosia och Kirsi Vinkki.

Cd, cirka 15 euro, finns också på musikströmningstjänster.

SLS utgivning kan köpas i väl sorterade bokhandlar och i Vetenskapsbokhandeln (tiedekirja.fi) i Helsingfors

MATS BERGMAN

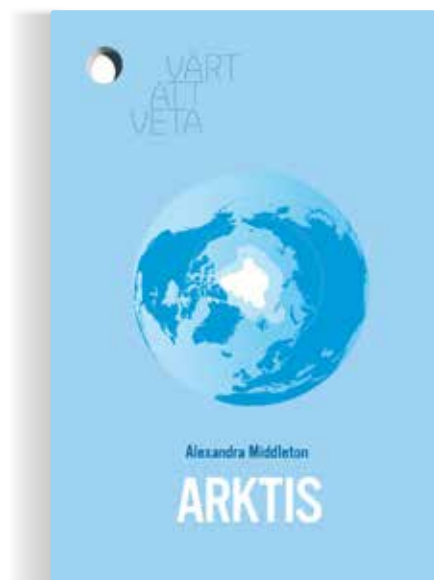
Propaganda

Vårt att veta

En växande oro över digital manipulation och Rysslands invasion av Ukraina har gett olika typer av propaganda ny aktualitet. Ordet propaganda odlas flitigt i medier och offentlig debatt. Men hur relateras dagens informationspåverkan till historisk krigspropaganda? Hur skiljer sig propaganda från public relations och reklam? Vilken är relationen mellan propaganda och desinformation?

Mats Bergman ger en koncis överblick över propaganda genom tiderna, allt från de begreppsliga rötterna i den katolska motreformationen till diskussioner om dagens automatiserade och deltagande propaganda. Bergman utmanar oss också att reflektera: Är propagandan förkastlig under alla omständigheter, ett nödvändigt ont eller ett neutralt redskap som vi kan använda också för "goda" ändamål?

Ca 60 s., häftad, cirkapris 5 euro. Utkommer i mars.
ISBN: 978-951-583-654-0. Omslag: Antti Pokela.
Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag.
E-boken utkommer gratis på sls.fi, finns också som ljudbok.

ALEXANDRA MIDDLETON

Arktis

Vårt att veta

Milsvida isvidder och strövande isbjörnar, en avlägsen plats höljd i mystik – det är sinnebilderna av Arktis för många. I själva verket är Arktis närmare än vi tror, och påverkar oss alla. I den arktiska regionen bor över fyra miljoner människor, från fyrtio olika etniska grupper, som besitter avgörande kunskap om hur områdets unika ekosystem kan bevaras. Med temperaturer som stiger betydligt snabbare än i resten av världen signalerar Arktis vart planeten är på väg om ingenting görs. Samtidigt spelar Arktis en allt större roll i geopolitiken, när starka makter konkurrerar om regionens rika naturresurser. Alexandra Middleton diskuterar Arktis i förhållande till hur vi uppfattar klimatförändringen, geopolitiken, den globala ekonomin – och mänsklighetens framtid.

60 s., häftad, cirkapris 5 euro. Utkommer i maj.
ISBN: 978-951-583-658-8. Omslag: Antti Pokela.
Översättning: Treduct. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag. E-boken utkommer gratis på sls.fi, finns också som ljudbok.

VÅRT ATT VETA är vår nya, populärvetenskapliga serie som tar upp tankeväckande teman – kompakt och lättläst på 60 sidor

Finlandssvensk antifascism

Politik, debatt och litteratur 1920-1950

Red. Anders Ahlbäck, Matias Kaihovirta & Ylva Perera

Vilken betydelse fick fascismen som upplevt hot mot det svenska i Finland? Minoriteternas framtid såg mörk ut i de länder där fascisterna kom till makten, men trots det stod de svenskspråkiga kluvna inför högerextremismens frammarsch på 1920- och 1930-talet.

I *Finlandssvensk antifascism* lyfter författarna fram dem som mobiliserade till motstånd, med fokus på politiska, sociala och kulturella miljöer och arenor som dagspressen, partipolitiken, skönlitteraturen och skolväsendets rörelser. Politiska pamfletter, kritisk nyhetsrapportering, revyer och essäistik blev verktyg i kampen mot den framväxande fascismen. Samtidigt blottade antifascismen splittringen och gränsdragningarna mellan höger och vänster, överklass och underklass, manligt och kvinnligt, svenskt och finskt i 1920-1940-talets Finland.

Oca 400 s., häftad, illustrerad, cirkapris 25 euro. Utkommer i april. ISBN: 978-951-583-656-4. Omslag: Antti Pokela. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag. E-boken utkommer gratis på sls.fi.

VICTOR WILSON

För kunskap och kultur

Svenska litteratursällskapet i Finland 1885-2025

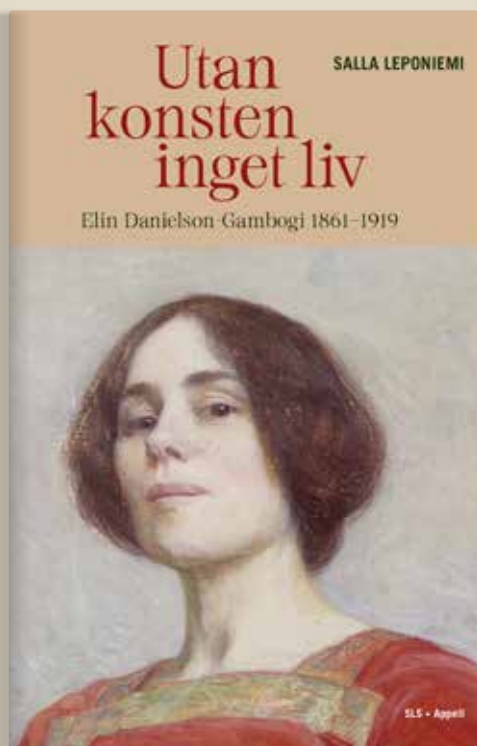
En stark vilja att försvara och bevara den svenska kulturen blev startskottet för Svenska litteratursällskapet i Finland. Grunduppdraget från 1885 står sig fortfarande: att samla in, utforska och sprida kunskap om språk, kultur, litteratur och historia på svenska i Finland.

Vad har hänt på 140 år? Allt från krig och finanskriser till digitaliseringen och tredje sektorns omstöpta roll har ritat om kartan flera gånger. Växelverkan med den akademiska världen, kulturfältet och det omgivande samhället har sökt sin form. Eldsjälar har kommit och gått, kulturdebatter har blossat upp och nya initiativ har ställt nya krav på ett stadigt växande samfund.

För kunskap och kultur breddar bilden av SLS historia och skildrar SLS väg mot att bli den kunskapsorganisation det är i dag.

Oca 300 s., inbunden, illustrerad, cirkapris 28 euro. Utkommer i maj. ISBN: 978-951-583-657-1. Omslag: Antti Pokela. E-boken utkommer gratis på sls.fi.

SLS utgivning kan köpas i välsorterade bokhandlar och i Vetenskapsbokhandeln (tiedekirja.fi) i Helsingfors

SALLA LEPONIEMI

Utan konsten inget liv

Elin Danielson-Gambogi 1861-1919

Elin Danielson-Gambogi hörde till de skickligaste konstnärerna under den finska konstens guldålder. Hon var egensinnig, emanciperad, bohemisk, älskade storstädernas myller och var obrydd om konventionerna i det borgerliga samhället. I synnerhet väckte hennes fördomsfria och djärva skildringar av kvinnor uppmärksamhet.

Konstnärskapet och konstnärsvännerna var Elins allt, särskilt konstnärskolonin och friluftsmåleriet i åländska Önningeby. I Paris och Bretagne upptäckte hon ljuset, naturalismen och realismen. I Italien mötte hon sin blivande make, konstnären Raffaello Gambogi. Ett internationellt genombrott var nära, men det ödelades av en svår äktenskapskris. Efter första världskriget bröts kontakten så småningom till Finland och Elin och hennes konst glömdes bort i decennier. Varför gick det så?

Ca 300 s., inbunden, illustrerad, cirkapris 28 euro. Utkommer i juni. ISBN: 978-951-583-653-3. Omslag: Maria Appelberg/Station Mir. Översättning: Camilla Frostell. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

Historiska recept

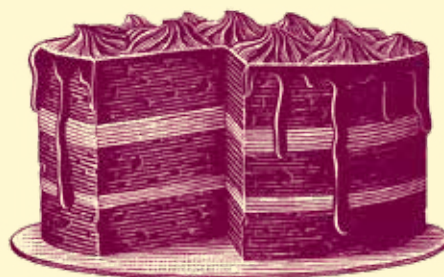
Vad åt man i Österbotten på 1700- och 1800-talet, och hur smakade maten?

Nu har webbplatsen Historiska recept utökats med drygt 560 recept och över 100 uppteckningar om matkultur och -traditioner från bland annat Jakobstad och Oravais.

Här finns recept för färgning, frossakurer, traditionella recept på middagar och efterrätter, och mindre traditionella recept som cowboy kaffe-kaka. Journalisten och etnologen Vivi Peters (1893-1945) fältstudier med uppteckningar om mattraditioner i svenska bygder ingår också.

Materialet kompletterar de sex redan utgivna handskrifterna från 1700-talet, och mera kommer att publiceras under 2025.

Läs mer på [historiskarecept.sls.fi!](http://historiskarecept.sls.fi)

HITTA DIN HISTORIA I DAGSTIDNINGAR PÅ NÄTET

Nämndes dina släktingar i pressen för hundra år sedan? Hur bevakade din lokaltidning vinterkriget utbrott? Vad gjorde man reklam för i slutet av 1800-talet?

Nu kan du enkelt hitta all information du är nyfiken på bland hundratusentals tidningar. Alla finlandssvenska dagstidningar till och med 1949 är publicerade på Nationalbibliotekets webbplats digi.kansalliskirjasto.fi. Materialet är gratis och fritt tillgängligt, och det är enkelt att leta efter information med sökord.

Gå in på digi.kansalliskirjasto.fi och upptäck din historia!

Foto: Linda Cantell

TIPS! I SLS forskarsalar i Helsingfors och Vasa kan du även botanisera i digitaliserade tidningar från 1950 och framåt, kolla in våra öppettider på sls.fi

Vad är SLS?

sls.fi

Vi är en **allmännyttig förening** som bevarar, utforskar och sprider kunskap om det svenska i Finland. Verksamheten är möjlig tack vare våra donatorer.

Vi har kontor i **Helsingfors** och i **Vasa**.

Vi grundades 1885 och fyller **140 år** nästa år.

Under 2023 användes **16,1 miljoner** euro för SLS verksamhet och utdelning.

Vi jobbar med arkivverksamhet, forskning, utgivning och förmögenhetsförvaltning.

*Varma julhälsningar till
dig kära läsare från oss
på Källanredaktionen!*

Hagnäs torg i Helsingfors cirka 1960. Foto: okänd.
SLS/Fotografier från 1950- och 1960-talen

Prenumerera på SLS nyhetsbrev!

Vårt nyhetsbrev innehåller information om det senaste som pågår hos oss – från boknyheter till forskningsrön och pärlor ur SLS arkiv. Du kan prenumerera på nyhetsbrevet genom att fylla i ett formulär på sls.fi.

Vill du bli medlem i SLS?

Du kan ansöka om medlemskap via sls.fi eller genom att skicka in en ansökan till adressen nedan. Som medlem får du SLS medlemstidning *Källan* och årsboken *Historiska och litteraturhistoriska studier* gratis samt 50 procent rabatt på ett exemplar av varje bok i SLS skriftserie (om ej annat anges). Medlemsavgifter: årsmedlemmar 25 euro, ständigt medlemskap 800 euro.

Beställ *Källan* gratis!

SLS tidning *Källan* utkommer två gånger om året. Du kan beställa hem gratis exemplar av *Källan* eller prenumerera kostnadsfritt på tidningen. För beställningar, skriv till info@sls.fi eller ring 09 618 777.

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

PB 158, 00171 Helsingfors
(besöksadress: Snellmangatan 13, Helsingfors)

SLS I VASA

Handelsplanaden 23, 65100 Vasa

Tfn 09 618 777
info@sls.fi sls.fi